ΕΣΤΙΑ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

1878

[ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ—ΙΟΥΝΙΟΣ]

ΤΙΜΑΤΑΙ ΦΡ. 6.—ΔΕΔΕΜ. ΦΡ. 8.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ
ΛΑΥΡΙΩΤΟΥ
ΑΥΞΩΝ ΑΡΙΘ.

ΑΘΗΝΗΣΙ
Γραφεῖον τῆς Ἑστίας Ὁδὸς Σταδίου, 6

1878

Ἀριθ. 118 – Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Γ'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Πέμπτος | Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι γρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ γρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἔρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶναι ἐτήσιαι—Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. | 2 Ἀπριλίου 1878

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΛΑ ΑΥΞΕΝΤΙΟΥ

ΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟΝ ΤΗΣ ΥΠΟΓΡΑΦΗΣ ΤΟΥ
ΑΝΔΡΕΟΥ ΛΟΝΤΟΥ

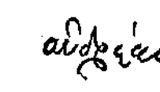

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΝΔΡΕΟΥ ΛΟΝΤΟΥ

Ὁ Ἀνδρέας Λόντος ἦτο γόνος οἴκου ἐκ τῶν διαπρεπεστάτων τῆς Πελοποννήσου, πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἐκ τῶν ἰσχυροτάτων στύλων τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, ὁ πρὸς ἣν ἔρως κατέκαιεν ἐκ νεότητος τὴν καρδίαν αὐτοῦ «Φιλοξενηθεὶς, λέγει ὁ Βάϊρον, τὸ 1809 ὑπὸ τοῦ Λόντου ἐν Λίγίῳ, εἶδον αὐτὸν, μικρὸν μὲν τὸ σῶμα, κρύπτοντα ὅμως ὑπὸ ἐπιφάνειαν μείρακος νοῦν πρεσβύτου καὶ πνεῦμα ἐξαιρέτου φιλοπατρίας. Μίαν τῶν ἡμερῶν, ἐνῷ συνευθυμοῦμεν, ἀκουσθέντος τοῦ ὀνόματος τοῦ Ῥήγα, ἀναπηδήσας ἀπὸ τῆς τραπέζης, ἤρχισε νὰ κροταλῇ μεθ' ὁρμῆς τὰς παλάμας καὶ νὰ ᾄδῃ τὸν περιώνυμον θούριον τοῦ δυστυχοῦς ἐκείνου πατριώτου· «Δεῦτε, παῖδες τῶν Ἑλλήνων.» Ἀκούσας δέ τις τὸ μέλος καὶ ἐρωτήσας τὸν φρουροῦντα Ὀθωμανὸν τί συνέβαινεν, ἔμαθε παρὰ τούτου ὅτι οἱ χριστιανοὶ, ἀνακαλύψαντες νέαν Παναγίαν, ἔχαιρον ψάλλοντες καὶ χορεύοντες».

Καὶ ἐγὼ δὲ ἐγνώρισα αὐτὸν, μειράκιον ἔτι ὤν, ὅτε μετὰ τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ, τοῦ Ἀσημάκη Ζαΐμη, τοῦ Ἀνδρέου Καλαμογδάρτου, τοῦ Παπαλέξη, τοῦ ἐξ Ἀρκαδίας κὺρ Γρηγόρη καὶ τοῦ ἐμοῦ πατρὸς, συνελθόντες εἰς τὴν κατὰ τὴν Προποντίδα νῆσον Ἀντιγόνην, ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Ἀκτήμονος, διεβουλεύοντο μακρὰν τῶν κρατούντων ὑπὲρ τῆς ἐπαναστάσεως.

Εἰ δὲ καὶ, ὡς εἶπον, ἤμην τότε νεώτατος, τὸ ἦθος ὅμως τῶν προϋχόντων ἐκείνων τῆς Πελοποννήσου ἐχαράχθη ζωηρὸν εἰς τὴν μνήμην μου. Ὁ μὲν Παλαιῶν Πατρῶν ἦτο καθάριος, προσηνὴς, ἀστεῖος καὶ ἐτέρπετο ἐπιδιδόμενος συνεχῶς εἰς ἁλιείαν. Καὶ ἐπειδὴ ἠστόχει συνήθως περὶ τὴν ἄγραν, ἐχλεύαζον αὐτὸν οἱ λοιποὶ, ὁ δ' ἐμὸς πατὴρ καὶ δι' ἀρχαίων ἰάμβων ἔπεμπεν αὐτῷ παιδιᾶς χάριν συνταγὰς ἑρμηνευούσας κατὰ Δειπνοσοφιστὴν τὸν τρόπον τῆς ὀψαρτυσίας τῆς ἀθηράτου Θήρας.

Ὅλως δὲ ἀντίθετος τὸ ἦθος ἦν ὁ Ἀσημάκης Ζαΐμης. Φορῶν ἔνδυμα ἀσιατικὸν, ἔνευε τὴν κεφαλὴν ὑπ' ὀγκώδες καλπάκιον, κατηφὲς δ' ἔχων τὸ πρόσωπον οὐδέποτε ἠστεισεύετο, ἀλλὰ καὶ οὐδέποτε ἐμειδία. Σπανίως ἤνοιγε τὰ χείλη πρὸς ὁμιλίαν, ἀλλὰ καὶ ὅτε διέστελλεν αὐτὰ ἐφαίνετο φοβούμενος μὴ διὰ τοῦ ἕρκους τῶν ὀδόντων δραπετεύσωσι πολλαὶ συλλαβαί.

Ὁμιλητικώτερος δὲ πάντων τῶν λοιπῶν καὶ ἐξαιρέτως φιλομειδὴς ἦν ὁ Λόντος· ἠγάπα τὴν εὐθυμίαν, τὰ ᾄσματα, τὰ συμπόσια καὶ καθ' ἑσπέραν σχεδὸν καθήμενος πρὸ τῆς πύλης τοῦ μοναστηρίου, προσέτατε τοὺς φοροῦντας φουστανέλλας δορυφόρους αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἄλλων, νὰ χορεύσωσιν ᾄδοντες. Τὸ πατριωτικὸν *Κάτω 'ς τοῦ Βάλτου τὰ χωριὰ*, καὶ τὸ ἄλλο, τὸ ἐπικώμιον, *Νὰ σᾶς δείξω, βρὲ παιδιὰ, πῶς τὸ τρίβουν τὸ πιπέρι τοῦ διαβόλου οἱ καλογέροι*, καὶ τὴν ὥραν ταύτην ἀντιλαλοῦσιν εἰς τὰς πρεσβύτιδας ἀκοάς μου.

Καὶ τὰ μὲν συμβούλια αὐτῶν ἐγίνοντο κατ' ἰδίαν, διὸ καὶ οὐδεὶς ἐγίνωσκεν ὁποῖον εἶχον τὸν σκοπόν· κατὰ δὲ τὰς κοινὰς συνδιαλέξεις ἀνιστορεῖτο τὸ πάλαι μεγαλεῖον τῆς πατρίδος καὶ ἀνεξήπτετο ὁ πρὸς τὴν πατρίδα ἔρως τῶν περιεστώτων.

Ἀλλὰ τὴν ἔνθερμον φιλοπατρίαν τοῦ ἀνδρὸς ἐξετίμησα κατά τε τὴν προπαρασκευὴν τῆς 3 Σεπτεμβρίου καὶ μετ' αὐτήν. Ἐὰν προέκειτο νὰ γίνῃ ἁπλῆ τῶν καθεστώτων ἀνατροπὴ, ὡς ἐπὶ Ὀκτωβρίου, ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ δὲν θὰ ἦτο δύσκολος· μήπως καὶ τὰ μωρότατα τῶν νηπίων δὲν καταστρέφωσιν ἀκόπως καὶ τὰ περιπλοκώτερα ἀθύρματα; Ἀλλ' ἐπιζητῶν τὴν ἀποπομπὴν τῶν Βαυαρῶν καὶ τὴν μετάστασιν τοῦ πολιτεύματος, ἐπεζήτει ἐν ταὐτῷ καὶ τὴν τήρησιν τῆς τάξεως καὶ τῆς στρατιωτικῆς πειθαρχίας, τὴν ἐνίσχυσιν τῶν νόμων καὶ τὴν ἀσφάλειαν.

Καὶ ἄλλο δέ τι καιριώτατον ἐπεδίωκε, τὴν ἀναχαίτισιν τοῦ πρὸς τοὺς ἑτερόχθονας μίσους, τοῦ μετά τινας μῆνας ἀναφυέντος ἐν τῇ Συνελεύσει. Τὸ μῖσος τοῦτο οὐ μόνον δὲν ἠγνόει ἀλλὰ καὶ ᾤκτειρεν ὁ φιλόπατρις ἐκεῖνος. Τοῦτο γινώσκων καὶ ὁ προσφιλέστατος αὐτῷ Ἀνδρέας Ζαΐμης, γενομένου ποτὲ λόγου περὶ κινήματος οἷον τὸ τοῦ Σεπτεμβρίου, πρὸς ὃ ἐβίαζον αὐτὸν πρὸ πάντων οἱ μὴ ἰθαγενεῖς· «Εὔκολος, ὑπέλα-

θεν, ἡ ἀποδίωξις τῶν Βαυαρῶν, ἀλλὰ, ταύτης γενομένης, θὰ διωχθῶσι κατόπιν οἱ Φαναριῶται καὶ σεῖς οἱ λοιποὶ ἑτερόχθονες.»

Τὰς παρεκτροπὰς δὲ ταύτας φοβούμενος καὶ ἐπιθυμῶν νὰ προλάβῃ ὁ ἀοίδιμος Λόντος, ἐμερίμνα, εἴ περ τις καὶ ἄλλος, περὶ τῆς ρυθμίσεως τοῦ κινήματος. Καὶ ἐπειδὴ ἐγίνωσκεν ἐκ πείρας ὅτι δυσκολώτατον νὰ μὴ ὑπερχειλίσωσιν οἱ χείμαῤῥοι τῶν βιαίων μεταβολῶν, ἔκλινε πρὸς ἁπλῆν διαδήλωσιν. Ἀποκρούων δ' ἐπιμόνως τὴν ἐπίορκον συνδρομὴν τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ, συνήνεσε περίλυπος μόνον ὅτ' ἐξέλιπε πᾶσα ἐλπὶς βοηθείας παρὰ τῶν ἀξιούντων νὰ πωλήσωσι φιλοπατρίαν ἀντὶ χρυσίου καὶ ἁρπαγῶν.

Ἀλλὰ καὶ εἰς πᾶσαν σχεδὸν τὴν δαπάνην τῆς προπαρασκευῆς ἐπήρκει ἐξ ἰδίων καὶ διὰ τοῦτο ἀποθανὼν εὑρέθη ὀφειλέτης ὑπερόγκου χρέους. Καὶ μὲν ἠδύνατο καὶ αὐτὸς, ὡς μετὰ ταῦτα πολλοὶ τῶν ἐκτελεστῶν τοῦ *Ἱεροῦ σκοποῦ* τοῦ Ὀκτωβρίου, νὰ σφετερισθῇ ἐκ τοῦ δημοσίου δαπανηθέντα τε καὶ μὴ, ἢν ὅμως Ἕλλην φιλότιμος, μεγαλοπρεπὴς γόνος οἰκογενείας μεγαλοπρεποῦς, οὐ μόνον τὴν πατρίδα ἀγαπῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἰδίας τιμῆς καὶ τῆς μνήμης τοῦ πατρικοῦ οἴκου κηδόμενος. «Τοῦ Σωτηράκη ὁ υἱὸς, ἔλεγε μεθ' ὑπερηφανείας καὶ ἀγανακτήσεως ὁσάκις ὑπεσήμαινέ τις ἄτοπον πρᾶξιν, τοῦ Σωτηράκη ὁ υἱὸς δὲν καταισχύνει τὸ πατρικὸν ὄνομα.»

Ἐνίοτε ὁμιλῶν μετ' αὐτοῦ ἐδείκνυον φόβον μή ποτε τὸ μελετώμενον κίνημα παρεκτραπῇ εἰς ἀνταρσίαν ὁμαίαν πρὸς τὴν ἐπὶ Κυβερνήτου. «Νὰ δολοφονήσωμεν, ἔλεγον, καὶ δεύτερον τὴν πατρίδα!» Καὶ ἀνεμέτρουν ἓν πρὸς ἓν τὰ στυγερώτατα τῶν κατ' αὐτῆς τραυμάτων. Αὐτὸς δὲ, καί περ μετασχὼν τῆς ἀποστασίας ἐκείνης, οὐδέποτε μὲν ἔδειξε προαίρεσιν νὰ δικαιολογήσῃ αὐτὴν, ἐδικαιολόγει ὅμως ἑαυτὸν βεβαιῶν ὅτι ἦν ὅλως ἀθῶος ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ δικαίου. Καὶ τὴν ὁμολογίαν ταύτην χαίρων ἀναγράφω ἐνταῦθα.

Ἐν τῷ διαστήματι δὲ τῶν ἑπτὰ μηνῶν, ἀπὸ τῆς 3 Σεπτεμβρίου 1843 μέχρι τῆς 30 Μαρτίου 1844, καθ' οὓς διήρκεσε τὸ ἀνώμαλον τῆς πολιτικῆς καταστάσεως, ὁ Λόντος, κατ' ἀρχὰς μὲν ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν, ἔπειτα δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ὑπουργὸς, ἠγωνίσθη νὰ στερεώσῃ τὴν πειθαρχίαν τοῦ στρατοῦ καὶ τὴν δημοσίαν τάξιν καὶ εὐδοκίμησε. Πάσχων δὲ πάθος χρόνιον καὶ ἐδυνηρὸν ἠναγκάζετο ἐνίοτε νὰ μένῃ κλινήρης· ἀλλὰ καὶ κλινήρης συνειργάζετο μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν καὶ ἠρᾶτο τῶν προσερχομένων.

Τῶν προσερχομένων δὲ τούτων αἱ ἀπαιτήσεις ἦσαν πολλαὶ, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δὲ καὶ παράλογοι. Πρωΐαν τινα εὗρον αὐτὸν κατάκοιτον καὶ μόλις προφέροντα λέξιν, ἐνῷ πρὸ ὀλίγων ὡρῶν, (διότι τὰ ὑπουργικὰ συμβούλια διήρκουν καὶ πέρα τοῦ μεσονυκτίου,) ἀφῆκα ὑγιαίνοντα καὶ φαιδρόν. Ἐπειδὴ δὲ ἀπορῶν ἠρώτησα τὸ αἴτιον τῆς ταχείας μεταβολῆς· «Μ' ἐρωτᾷς τί ἔχω;» ἐψέλλισε καὶ ὑγράνθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ. Ἀνασηκώσας δὲ τὸ προσκεφάλαιον, ἀπέσυρεν ἔνταλμα χρηματικὸν, προσηρτημένον ἔχον λογαριασμὸν καὶ προτείνας αὐτό· «Ἰδοὺ, ἐξηκολούθησεν, ἐξ αἰτίας τούτου ἠσθένησα». Ἐγὼ δὲ, ἐρευνήσας οὐδὲν ἐνώησα, διότι ἦν ἁπλοῦν ἔνταλμα, χορηγοῦν βοήθειαν, διὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Πάσχα, πρός τινας ἐνδεεῖς. «Ἔχεις δίκαιον νὰ μὴ ἐννοῇς. Ὁ δεῖνα, (ὠνόμασε δέ τινα τῶν προκρίτων, πληρεξούσιον μὲν τότε, ἀναβάντα δὲ μετά τινας μῆνας καὶ εἰς θέσιν πολιτικὴν ἐκ τῶν ἀνωτάτων,) μοὶ ἔφερε τὰ ὀνόματα ταῦτα ὅπως δώσω μικράν συνδρομὴν· σημειώσας δ' ἐγὼ ἰδιοχείρως παρ' ἕκαστον ὄνομα τὸ δοθησόμενον, ὑπέγραψα καὶ ἀποδοὺς τὸν κατάλογον εἶπον νὰ φέρῃ αὐτὸν πρὸς τὸν λογιστὴν τοῦ ὑπουργείου, ὅπως ἑτοιμάσῃ τὸ ἔνταλμα. Ἀδύνατον δὲ νὰ φαντασθῇς τί ἔπραξεν· ἐπιθυμῶν νὰ σφετερισθῇ τὰ δημόσια, προσέθετο ἐπιτηδείως εἰς τὸ τέλος ἑκάστου ποσοῦ ἀνὰ 0, καὶ αὐξήσας τὸ ὅλον τοῦ κεφαλαίου ἠπάτησε τὸν λογιστήν». Τοσούτῳ δὲ κατετάραξεν αὐτὸν τὸ ἀκατονόμαστον τοῦτο τόλμημα, διότι καὶ οἰκεῖον εἶχε τὸν ἄνθρωπον, ὥστε ἡμέρας ὁλοκλήρους ἠσθένει. Ἀλλὰ ποσάκις μετὰ ταῦτα ἤκουσα τὸν ἐλεεινὸν τοῦτον παραχαράκτην φωνασκοῦντα ὑπὲρ τιμῆς καὶ χρηστότητος!

Διαλυθείσης δὲ τῆς Συνελεύσεως συνεκροτήθη, τὴν 30 Μαρτίου (οὐχὶ τὴν 29, ὡς ἐῤῥέθη) 1844 νέον ὑπουργεῖον, οὗ τινος μέλος ὠνομάσθη καὶ ὁ Λόντος, ἀναλαβὼν τὴν διαχείρισιν τῶν ἐσωτερικῶν. Ἀλλὰ, καὶ κατ' αὐτὴν τὴν βραχεῖαν μὲν πολυάκανθον δὲ περίοδον, ὁ ζῆλος, ἡ ἀφιλοκέρδεια καὶ τὸ φιλόπατρι τοῦ ἀνδρὸς ἐπέλαμψαν ὅσον καὶ πρότερον.

Ἀπὸ δὲ τῆς 4 Αὐγούστου 1845, ὅτε ἀπεχώρησε τῶν δημοσίων, μέχρι τῆς 27 Σεπτεμβρίου 1846 ὅτε κατέστρεψε τὸ ζῆν, ἤτοι δεκατέσσαρας ὡς ἔγγιστα μῆνας, ἐφρόντιζε περιπαθῶς περὶ τῶν πραγμάτων, εἰ καὶ κατετρύχετο ὑπὸ τῆς πενίας· διότι, διὰ τὰς πρὸ τοῦ Σεπτεμβρίου δαπάνας, τὴν μετὰ ταῦτα ἐλευθεριότητα, πρὸς ἣν ἔῤῥεπε διαφερόντως, καὶ τὴν εὐτελεστάτην αὐτοῦ σύνταξιν, (220 ἢ 240 δρ. τὸν μῆνα,) κατήντησε νὰ στερῆται καὶ τῶν ἀναγκαιοτάτων. Εἰς τοσαύτην δ' ἔνδειαν περιῆλθεν αὐτὸς ὁ πρώην πλούσιος, ὥστ' ἔπαυσε νὰ προσφέρῃ, ὡς συνείθιζε, καφὲν πρὸς τοὺς συνερχομένους καθ' ἑσπέραν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ. Καὶ ὅμως ἔδωκέ ποτε πρὸς πτωχὸν τὸ μόνον πεντάδραχμον οὗ τινος ἦτο κάτοχος. Ἐπειδὴ δὲ, γινώσκων τὰ κατ' αὐτὸν, ἐμέμφθην τὴν ὑπερβολὴν τῆς γενναιότητος· «Εἶναι σήμερον, ὑπέλαβεν, ἀποκρέω, καὶ αὐτὸς ὑπῆρξε παλαιός μου στρατιώτης· ἔχει ὁ Θεὸς καὶ δι' ἐμέ».

Μυστήριον ὑπάρχει καὶ μέχρι τῆς σήμερον ὁ θάνατος αὐτοῦ· οἱ μὲν ἰατροὶ εἶπον τυχαίαν τὴν αὐτοχειρίαν, ἕτεροι δέ τινες καὶ ἠμφισβήτησαν αὐτήν. Ἐγὼ ὅμως, ὅστις καὶ τὸ τραῦμα καὶ τὸν νεκρὸν καὶ τὴν θέσιν εἶδον, οὔτε τότε ἐδίσταζον οὔτε νῦν διστάζω. Σταθεὶς πρὸ κατόπτρου, εἰσήγαγε τὸ στόμιον πιστολίου εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ καὶ πυροβολήσας κατέπεσεν ὕπτιος, ἐνῷ τῆς κατακερματισθείσης κεφαλῆς τὰ τρίμματα διεσκορπίσθησαν περὶ τοὺς τοίχους καὶ τὴν ὀροφήν. Διὰ τί δὲ ἐγένετο αὐτόχειρ; Περισυναγαγὼν καὶ ἀνακρίνας ἐπιμελῶς καὶ τὰ ῥάκη τῶν ἐγγράφων αὐτοῦ, οὐδὲν ἀνεκάλυψα, οὐδεμίαν εὗρον σημείωσιν, οὐδὲν σύμπτωμα μελετηθείσης αὐτοκτονίας διέγνων.

Συνήθειαν ἔχων νὰ ἐπισκέπτωμαι αὐτὸν καθ' ἑκάστην, ἠναγκάσθην, διὰ παρεμπεσοῦσαν δεινὴν νόσον τῆς μητρὸς, ἥτις εἶναι καὶ ἔφερεν αὐτὴν εἰς τὸν τάφον, νὰ ἐλαττώσω τὰς ἐπισκέψεις. Τὴν δὲ προτεραίαν τοῦ ἀξιοθρηνήτου συμβάντος, μεταβὰς εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, εὗρον αὐτὸν ἐξερχόμενον. Μόλις δὲ ἰδών με καὶ σηριχθεὶς ἐπὶ τοῦ βραχίονός μου ἤρξατο περιγράφων τὴν πορείαν τῆς ἐξουσίας, ἣν παριστῶν ἐθυσιάσθη, διηρμήνευε βαθεῖαν λύπην διὰ τὰ γινόμενα. «Ποτὲ δὲν ἤλπιζον, εἶπε πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὅτι μετὰ τὴν αἰσίαν ἔκβασιν τοῦ κινήματος τοῦ Σεπτεμβρίου καὶ τὴν εἰλικρίνειαν τῶν ἡμετέρων σκοπῶν, θὰ ἐλάμβανον τοιαύτην τροπὴν τὰ πράγματα». Καὶ τοιαῦτα λέγων, ἦλθε μέχρι τῆς οἰκίας τοῦ πρώην αὐθέντου Μιχαὴλ Σούτσου, ὅπου σταθεὶς ἀπέσυρεν ἀπὸ τοῦ βραχίονός μου τὴν δεξιὰν καὶ ἐπεσφράγισε τὸν διάλογον διὰ τῶν λέξεων τούτων· «Ὅσον βλέπω ὅτι ἐφέραμεν εἰς κίνδυνον τὴν πατρίδα, ὅπως διοικῇ σήμερον αὐτὴν ὁ υἱὸς τῆς . . . (οὕτως ἐπωνόμαζεν ἕνα τῶν τότε ὑπουργῶν,) μ' ἔρχεται νὰ σκοτωθῶ ἀπὸ τὴν ἀδημονίαν μου». Μεταγράφω δὲ τὰς λέξεις ταύτας ἀναλλοιώτως, ὅπως ἐσημείωσα αὐτὰς τὴν ἡμέραν τοῦ ἀπαισίου γεγονότος.

Καὶ αὐτὸς μὲν κατέλυσεν ἀκλεῶς τὸ εὐκλεὲς αὐτοῦ στάδιον, ἐγὼ δὲ πιστεύω ὅτι ὀλίγους υἱοὺς ἔσχεν ἡ Ἑλλὰς ἐναμίλλους τὴν φιλοπατρίαν πρὸς τὸν Ἀνδρέαν Λόντον.

Ν. Δραγούμης.

Ἡ ἑπομένη πραγματεία· ἀνήκει εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἐν Παρισίοις γενομένων χάριν τῶν ἐργατῶν δημοτικῶν μαθημάτων ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς πρώην Δεσποινίδος Εὐγενείας, ἐγράφη δὲ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Κ. Οὐάδδιγκτων. Σ. τ. Δ.

ΠΕΡΙ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΠΡΟΛΗΨΕΩΝ

Σπάνιον πρᾶγμα ἦτο ἄλλοτε παρ' ἡμῖν ἡ μελέτη τῆς φιλοσοφίας. Ὅτε πρὸ δύο αἰώνων συνέταξεν ὁ Μολιέρος τὴν κωμῳδίαν του Bourgeois Gentilhomme, ἠθέλησε νὰ παραστήσῃ ἁπλοῦν πολίτην κακῶς μὲν καὶ ἀδεξίως ἀπομιμούμενον τὰ ἔθιμα τῆς ἐπιφανεστάτης ἀριστοκρατίας, θέλοντα δὲ βραδύτερον νὰ προσαποκτήσῃ εὐγενεῖς τρόπους, αἰσθητικὴν κρίσιν, ἐπιστήμην, ἐνὶ λόγῳ φιλοσοφίαν. Ὅ,τι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ὑπελαμβάνετο μωρία ἀξιογέλαστος, κατέστη νῦν πραγματικὴ ἀλήθεια. Καὶ ἐν Παρισίοις καὶ πανταχοῦ τῆς Γαλλίας διοργανοῦνται σύλλογοι ὅμοιοι τοῖς ἡμετέροις, εἰς τοὺς ὁποίους ἀδρότατον συνεισφέρει τὸν ἑαυτῆς ἔρανον καὶ ἡ φιλοσοφία. Τὴν αὐστηράν τῆς φιλοσοφίας φωνὴν ἀκούουσιν ἤδη οἱ τίμιοι τεχνῖται καὶ οἱ χρηστοὶ χειρώνακτες τῶν Παρισίων, οἱ οὐδέποτε ἄλλοτε συνειθίσαντες τὸ οὖς εἰς τὰς ὑψηλὰς θεωρίας καὶ εἰς τὰ σπουδαῖα αὐτῆς παραγγέλματα. Οὕτω θέλει ὁ τῆς προόδου νόμος ὁ πάντας ἀδιακρίτως τοὺς ἀνθρώπους καλῶν εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἀπὸ τῆς παιδείας ὠφελημάτων. Οὕτω θέλει καὶ αὐτὸ τὸ πνεῦμα τῆς φιλοσοφίας ἤτοι εἶναι ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἢ μᾶλλον, ἡ μέγιστη φιλαλήθεια ὑπουργοῦσα τῇ μεγίστῃ φιλανθρωπίᾳ.

Οἱαδήποτε καὶ ἂν ὑπάρχῃ ἡ ἀτομικὴ καὶ ἡ κοινωνικὴ ἡμῶν κατάστασις, ἅπαντες ἀναντιῤῥήτως ἔχομεν καθῆκον ἅμα καὶ συμφέρον νὰ διαγινώσκωμεν τὴν ἀλήθειαν, τὸ βεβαιότατον τῶν ἀγαθῶν. Ἡ κτῆσις τῆς ἀληθείας καθίστησιν ἡμᾶς μεγάλους, ἰσχυροὺς καὶ εὐδαίμονας· καὶ αὐτὴ ἡ ἀτελὴς θεωρία της ἐξακοστὴ πολλάκις ἕνα ἐνισχύσῃ καὶ εὐφράνῃ ἡμᾶς ὡς χορηγοῦσα τὴν εἰρήνην τοῦ πνεύματος ἐν τῇ ἀγνότητι τῆς διανοίας. Περὶ τῆς ἀληθείας λοιπὸν θὰ λαλήσωμεν σήμερον ὅπως καταστῶμεν ἱκανώτεροι μὲν νὰ τὴν διακρίνωμεν, ἀξιότεροι δὲ νὰ τὴν ἀποκτήσωμεν. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ θὰ κατοπτεύσωμεν ἀπὸ κοινοῦ τὸ πρώτιστον τῶν αἰτίων τὰ ὁποῖα βλάπτουσιν αὐτὴν καὶ ἀναχαιτίζουσι τὴν διάδοσίν της, τουτέστι τὴν πλάνην, ὑπὸ τὴν καθολικωτέραν καὶ ἐπικινδυνοτέραν μορφὴν, τὴν ὀνομαζομένην συνήθως *πρόληψιν*.

Πολλὴ πολλαχοῦ γίνεται κατάχρησις τῆς λέξεως «*πρόληψις*». Τινὲς ἀλόγως κακίζουσιν ὡς προλήψεις τὰ ἀβράτατα τῶν αἰσθημάτων, τὰ ἀπαραίτητα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν καὶ ὧν ἄνευ ὁ βίος θὰ ἦτο ἀφόρητος. Τίς δὲν ἤκουσε τοὺς πρώρα ἐξημβλωμένους τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν σκώπτοντας ἀγερώχως καὶ χαρακτηρίζοντας ὡς φενακισμὸν δῆθεν καὶ πρόληψιν τὸ εὐγενὲς αἴσθημα τοῦ ἔρωτος, τῆς φιλίας, τοῦ σεβασμοῦ, τῆς ὑπολήψεως, καὶ αὐτῆς τῆς οἰκογενειακῆς ἀγάπης; Οἱ οὕτω λαλοῦντες τοῦτο μόνον ὁμολογοῦσιν ὅτι δὲν καταλαμβάνουσι τί λέγουσιν. Ἄλλοι πάλιν χείρονες τῶν πρώτων δὲν ἀκνοῦσι νὰ ἀποκαλέσωσι προλήψεις τὰς εὐγενεῖς καὶ γενναίας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος προκαταλήψεις, τὴν ἐνδόμυχον ἱερὰν πεποίθη-

σιν, τὰ ὑψηλὰ προαισθήματα, τὴν ἀκραιφνῆ πίστιν εἰς τὸ καθῆκον, εἰς τὴν ἀρετὴν, εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην καὶ ἀγαθότητα, εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ἀπὸ τῶν σωματικῶν δεσμῶν καὶ τῶν βιωτικῶν θλίψεων ἀπαλλαττομένης ψυχῆς. Περὶ τῶν τοιούτων προλήψεων ἡ φιλοσοφία ὀλίγον μεριμνᾷ· ἡ ἀληθὴς, ἡ συνετὴ καὶ ὄντως φιλάνθρωπος φιλοσοφία οὐδέποτε ἐτόλμησεν οὐδὲ ἐφαντάσθη νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον τὴν πίστιν ἐξ ἧς αὐτὸς ἀρύεται τὴν ἰσχὺν, τοὺς πόθους ὑφ' ὧν ἀνυψοῦται καὶ καθαίρεται ἡ οὐσία του, τὰς ἐλπίδας αἵτινες τῷ χορηγοῦσι πολυτιμοτάτην παραμυθίαν. Προλήψεις λέγονται κυρίως ὅλαι αἱ παράτολμοι καὶ ἐσφαλμέναι ἰδέαι αἱ ἀπερισκέπτως μὲν ἐν τῇ διανοίᾳ συλλαμβανόμεναι καὶ διαδιδόμεναι, ἰσχυρογνωμόνως δὲ τηρούμεναι καὶ ἔτι μᾶλλον κρατυνόμεναι ὁτὲ μὲν ὑπὸ τῆς ἀμαθείας, ὁτὲ δὲ ὑπὸ τῶν φαύλων παθῶν, καὶ τῶν ὁποίων τὸ ψευδὲς καὶ ἐπικίνδυνον κάλλιστα δύναται νὰ ἐλέγξῃ ἡ ἐπιστήμη. Ταύτας τὰς προλήψεις ἐφιλοτιμήθη ἀνέκαθεν ἡ φιλοσοφία νὰ ἐκριζώσῃ ἀπὸ τῆς καρδίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐκ παντὸς τρόπου νὰ καταπολεμήσῃ, ἐπειδὴ αὗται ὑπάρχουσι τῷ ὄντι μέγιστον κακὸν καὶ μάστιξ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ πνεύματος. Φαντάσθητε ἄνθρωπον προκατειλημμένον ὑπὸ τῶν ἰδεῶν τὰς ὁποίας ἀνωτέρω ἐδήλωσα· αὐτὸς εἶνε ἀπρόσιτος εἰς τὴν ἐπιστήμην, ἀνίκανος νὰ ἀποδεχθῇ τὴν ἀλήθειαν, πρὸς ἣν κατέστη οὕτως εἰπεῖν ἐχθρός. Αἱ ἰδέαι ἐκεῖναι, συμφωνοῦσαι κατὰ φυσικὸν λόγον πρὸς τὰ ἴδια ἡμῶν πάθη καὶ τὰς ἀσθενείας, κρατύνονται ἔτι μᾶλλον ὑπὸ τῆς ἕξεως, τῆς ἀνατροφῆς, τῆς ἀναγγώσεως, τῆς συναναστροφῆς καὶ τῆς συνδιαλέξεως μετὰ τῶν προσώπων ἅτινα ἅπαξ ἀποδεξάμενα αὐτὰς δὲν θέλουσι νὰ τὰς ἀπομάθωσιν. Εἶναι δὲ αὗται οὐχὶ *ἀπλαῖ* προκαταλήψεις ἢ *ἀτομικαὶ* κρίσεις, ἀλλ' ἔχουσι τὸ κῦρος τοῦ ἀριθμοῦ, τῶν *πολλῶν* δηλαδὴ καὶ φαίνονται σύμφωνοι πρὸς τὸν λεγόμενον *κοινὸν νοῦν*· ἐπιβάλλονται ὡς ἀρχαὶ καὶ ἐκφέρονται ὡς ἀξιώματα τῆς πλάνης. Ἡ φιλοσοφία λοιπὸν καταπολεμεῖ ὅλας τὰς τοιαύτας προλήψεις μὴ ἐξαιρουμένων μηδ' ἐκείνων αἵτινες καταχρώμεναι τὰς λέξεις ἀντιποιοῦνται τῆς προσηγορίας τῶν «νομίμων». Πρὸς καταβολὴν τῶν φοβερῶν τούτων ἐχθρῶν ἀνάγκη πᾶσα νὰ τοὺς γνωρίσωμεν πρότερον ἀκριβῶς καὶ νὰ τοὺς ἀφέλωμεν τὸ προσωπεῖον. Ὀφείλομεν ὅμως καὶ νὰ φυλαττώμεθα πολύ· ἐπειδὴ ὅταν ἐκκαλέσωμεν τὰ ψευδῆ ἰνδάλματα τὰ ἐπέχοντα ἐν τῷ ἡμετέρῳ πνεύματι τὸν τόπον τῆς ἀληθείας, ὅταν ἐκκαλέσωμεν τὰ κενὰ εἴδωλα τὰ ὁποῖα καλύπτουσι τὰ πραγματικῶς ὄντα, παρίστανται ταῦτα ἐν τῇ ἡμετέρᾳ διανοίᾳ σωρηδὸν, πολιορκοῦσιν ἡμᾶς πάντοθεν καὶ μᾶς ἀφαιροῦσι πᾶσαν εὐτολμίαν καὶ θάρρος.

Ἀναπολήσατε κατὰ νοῦν ἐν πρώτοις τὴν ἄριθμον πληθὺν τῶν θρησκευτικῶν προλήψεων τὰς ὁποίας ἀποδέχονται καὶ κηρύττουσιν ὡς ἀληθείας χιλιάδες ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων. Ἐν τῇ πολιωτάτῃ ἀρχαιότητι λατρεύουσιν οἱ Αἰγύπτιοι ζῶα πραγματικὰ ἢ φαντασιώδη, ὠφέλιμα ἢ ἐπιβλαβῆ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα. Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἀθυμοῦσι καὶ περιέρχονται εἰς ἀπόγνωσιν ὁσάκις ἐπιχειροῦντες στρατείαν ἢ ἄλλο τι ἔργον ὁποιονδήποτε ἀκούουσι τὴν ἀξεῖαν φωνὴν τοῦ αἰγωλιοῦ ἢ τὸν κρωγμὸν τοῦ κόρακος ἢ τὸν ἦχον τῆς βροντῆς ἐξ ἀριστερῶν. Ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι παρατηρεῖτε τὰς μυθώδεις νύμφας, τοὺς γόητας καὶ τὰς φαρμακίδας Κατὰ τὴν νεωτέραν ἐποχὴν θὰ ἀνεύρητε τὰς αὐτὰς ἀδυναμίας, τὰς αὐτὰς νηπιοπρεπεῖς πράξεις, τοὺς αὐτοὺς παιδαριώδεις φόβους ὁσάκις ἢ τὸ ἀλατοδοχεῖον ἀνατρέπεται ἐξ ἀπροσεξίας, ἢ βομβοῦσιν αἱ ἀκοαὶ, ἢ ἀκούεται ὁ νυκτερινὸς τῶν φυλασσόντων κυνῶν ὠρυγμὸς, ἢ ἀπροσδοκήτως βλέπομεν ἀράχνην τινὰ οὐχὶ κατὰ τὴν ἑσπέραν, τοῦθ' ὅπερ θὰ ἦτο σημεῖον ἐλπίδος,—οὐχὶ κατὰ τὴν μεσημβρίαν, τοῦθ' ὅπερ προαγγέλλει ὑποψίας,—ἀλλὰ κατὰ τὴν πρωΐαν, τοῦθ' ὅπερ προμηνύει λύπας!

Βεβαίως οὐχὶ πάντες οἱ ἄνθρωποι συνταράττονται καὶ ἀδημονοῦσιν ἐπὶ τοιούτοις φαινομένοις ὀλίγου ἢ οὐδενὸς λόγου ἀξίοις· πολλοὶ ἀπ' ἐναντίας καταγελῶσι τοὺς πάσχοντάς τι παραπλήσιον. Ὑπάρχουσιν ὅμως ἄλλαι χείρονες προλήψεις οὔτε τοσοῦτον ἀσήμαντοι οὔτε τοσοῦτον ἀβλαβεῖς· προλήψεις τὰς ὁποίας ἀσπάζονται ὁλόκληρα ἔθνη· προλήψεις πηγάζουσαι ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς φιλαυτίας τοῦ ἀνθρώπου ὁ ὁποῖος ἐνασμενίζεται πολλάκις ὑπολαμβάνων ἑαυτὸν σκοπὸν καὶ κέντρον ὅλης τῆς δημιουργίας· προλήψεις ἀπορρέουσαι ἐκ τῆς νομίμου μὲν ἐν τῇ ἀρχῇ της, ἀλλὰ μυριάκις ἐν τῇ ἐφαρμογῇ της ἀποπλανωμένης ἐθνικῆς ὑπερηφανείας· προλήψεις τῶν κατ' ἰδίαν πόλεων ἢ ἐπαρχιῶν αἵτινες ἀντιποιοῦνται ἰδιαιτέρων πλεονεκτημάτων καὶ ἐξαιρετικῶν ἀρετῶν· προλήψεις αἱρέσεων, προλήψεις φατριῶν, προλήψεις σχολῶν ἔν τε τῇ θρησκείᾳ καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ, ἐν τῇ ἠθικῇ καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἐν τῷ ἐμπορίῳ καὶ ἐν τῇ βιομηχανίᾳ, ἐν ταῖς τέχναις, ἐν ταῖς ἐπιστήμαις, ἐν τῇ φιλολογίᾳ. Πανταχόθεν πολιορκοῦσιν ἡμᾶς αἱ πλάναι, αἱ ἀπατηλαὶ γνῶμαι, τὰ ψευδῆ ἰνδάλματα τῆς ἀληθείας.

Λάβετε ἑκάστην τῶν προλήψεων τούτων χωρὶς καὶ δοκιμάσατε αὐτὴν διὰ τῆς αὐστηρᾶς κριτικῆς· αὕτη μὲν παραχρῆμα ἐξαφανίζεται, μυρίαι δὲ ἄλλαι συνωθοῦνται ἵνα τὴν ἀντικαταστήσωσι. Θέλετε λ. χ. νὰ ἀπαλλαγῆτε ἀπὸ τῆς ὑπερβαλλούσης εὐπιστίας, ἧς συνοίδατε τὸ ἀπρεπὲς καὶ ἀνοίκειον· ἀποβάλλοντες τὴν παλαιὰν πίστιν καὶ τὰς ψευδολόγους παραδόσεις κινδυνεύετε ὡς εἰκὸς νὰ ὀλισθήσετε κατὰ κρημνῶν καὶ νὰ περιπέσετε εἰς τὸ ἕτερον ἄκρον τῆς ὑπερβολικῆς ἀγάπης πρὸς πᾶν νέον καὶ καινοφανές. Ὅ,τι νέον τοῦτο καὶ καλόν· ὅ,τι διαφέρει τῶν τέως ἐγνωσμένων καὶ παραδεδεγμένων τοῦτο ἀληθές. Νέα πλάνη, μᾶλλον θ' εἰπεῖν νέα πηγὴ πλανῶν καὶ προλήψεων. Ἢ θέλετε ν' ἀπαλλαγῆτε ἀπὸ παντὸς χυδαίου, νὰ καταλίπητε τοὺς πολλοὺς καὶ ν' ἀποσείσητε τὸν ζυγὸν τῶν λεγομένων *δημοτικῶν* προλήψεων. Τί συμβαίνει; Ἀποφεύγοντες τὴν Σκύλλαν περιπίπτετε εἰς τὴν Χάρυβδιν. Ἀποτιθέμενοι τὰς προλήψεις τῶν πολλῶν ἐγκολποῦσθε παραυτίκα τὰς τῶν πεπαιδευμένων. Καὶ πῶς λοιπόν; Ὑπόκεινται ἄρά γε καὶ οἱ λόγιοι εἰς πλάνας; Ἀναμφιβόλως· εἶναι καὶ αὐτοὶ ἄνθρωποι καὶ τοῦτο ἀρκεῖ. Οὐ μόνον συμμετέχουσι τοῦ *κοινοῦ* νοσήματος, ἀλλ' ἔχουσιν ἕκαστος πάντῃ ἰδίας προλήψεις αἵτινες προκύπτουσιν ἢ ἀπὸ τῆς κατ' ἐξοχὴν προσφιλοῦς σπουδῆς των, ἢ ἀπὸ τῆς εἰδικῆς μεθόδου ἣν μετέρχονται εἰς τὰς ἐρεύνας των, ἢ ἀπὸ τοῦ ἐξαιρετικοῦ ζήλου μεθ' οὗ ἐγκύπτουσιν εἰς τὴν δεῖνα ἢ δεῖνα μελέτην. Ὁ μὲν σπουδάσας περὶ τὰ μαθηματικὰ θέλει ν' ἀποδείξῃ μαθηματικῶς τὰ πάντα. Ἀλλὰ μήπως ὅλα εἶναι δεκτικὰ τοιαύτης ἀποδείξεως; Οὔτε τὴν ὕπαρξιν ἡμῶν δυνάμεθα μαθηματικῶς νὰ ἀποδείξωμεν, οὔτε τὸ φωτίζον ἡμᾶς φῶς, οὔτε τὴν διαφορὰν τὴν μεταξὺ καθεύδοντος καὶ γρηγοροῦντος. Ὑπάρχουσι πολλὰ πράγματα ἅπερ ὀφείλομεν ν' ἀποδεχώμεθα χωρὶς νὰ ἐπιζητῶμεν τὴν ἀπόδειξιν των ἐπειδὴ αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ εἶναι ἐναργέστερα πάσης ἀποδείξεως. Ὁ δὲ ἀνενδότως μελετῶν περὶ τὴν φυσικὴν, τὴν χημείαν καὶ τὰς λοιπὰς τῆς ὁρατῆς φύσεως ἐπιστήμας ἀρνεῖται ἐπιμόνως τὴν ὕπαρξιν παντὸς ὅ,τι δὲν ἀκούει ἰδίοις ὠσὶν, οὐδὲ βλέπει ἰδίοις ὀφθαλμοῖς, οὐδὲ ἅπτεται ἰδίαις χερσὶν, ὡσανεὶ δῆθεν ἦτο ἀμφίβολος ἡ ὕπαρξις τῶν ἡμετέρων διανοημάτων, τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν βουλήσεων, τῶν ὁποίων καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἐνδόχιμον ἔχομεν τὴν συνείδησιν.

Ἐνταῦθα δὲν ὑπαινίττομαι τὰς κενὰς ὑποθέσεις καὶ τὰς σφαλερὰς θεωρίας αἵτινες πολυάριθμοι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἀνεφύησαν ἐν ἑκάστῳ αἰῶνι. Ἀρκοῦσι τὰ ἀνωτέρω εἰρημένα ὅπως πείσωσιν ἡμᾶς ὅτι ὑπάρχουσι πλάναι ἐπιστημονικαὶ, καθὼς ὑπάρχουσι πλάναι δημοτικαί. Βλέπετε λοιπὸν ὅτι ὁ ἐχθρὸς πρὸς ὃν μέλλομεν ν' ἀγωνισθῶμεν,—ἡ πρόληψις,—εἶναι οὐχὶ πολυκέφαλος ἀλλὰ μυριοκέφαλος. Ἂς μὴ ἀποδειλιάσωμεν ἀπέναντι τοῦ δεινοῦ ἀντιπάλου· ἂς στρέψωμεν ὅλας ἡμῶν τὰς δυνάμεις πρῶτον ἐναντίον τῶν λεγομένων δημοτικῶν προλήψεων, ἐπειδὴ εἰς ταύτας ἀνάγονται σύμπασαι αἱ πλάναι τῶν ἀπαιδεύτων καὶ τῶν πεπαιδευμένων.

Ὅσον περίεργος τοσοῦτον ἀληθὴς εἶναι ἡ παρατήρησις ὅτι πᾶσα πρόληψις τοῦ ἀμαθοῦς πλήθους ὀφείλει τὴν πρώτην αὐτῆς γένεσιν καὶ ἀρχὴν εἰς μίαν πρόληψιν τῶν σοφῶν καὶ λογίων ἀνδρῶν τῶν ἀναλαβόντων τὴν ἐντολὴν νὰ διδάξωσι τοὺς πολλούς. Ὅ,τι ἀληθεύει περὶ τοῦ φωτὸς ἀληθεύει καὶ περὶ τῆς ἐπιστήμης. Ἀμφότερα ἔρχονται πρὸς ἡμᾶς εἴτε ἀπ' εὐθείας εἴτε διὰ μεσολαβούντων ὀργάνων, τὰ ὁποῖα, θλῶντα καὶ διασκεδάζοντα τὰς ἀκτῖνάς των, ἀλλοιοῦσι τὴν λαμπρότητα καὶ ἐλαττοῦσι τὴν δύναμιν αὐτῶν. Ὡς τὸ φῶς οὕτω καὶ ἡ ἐπιστήμη εἶναι φυσικὴ ἢ πλαστὴ, ἀληθὴς ἢ ψευδής· καθ' ὃν δὲ τρόπον ἐν καιρῷ ἡμέρας βλέπομεν διὰ τοῦ ἡλίου ἀκτινοβολοῦντος ἢ ὑπὸ νεφῶν καλυπτομένου, οὕτω καὶ ἐν ταῖς ἡμετέραις κρίσεσιν ἀντανακλᾶται διὰ παντὸς ἡ σύγχρονος κατάστασις τῆς ἐπιστήμης. Καίπερ δυνάμενος νὰ ἐμπεδώσω τοὺς λόγους μου διὰ μυρίων ἀποδείξεων περιορίζομαι εἰς τὰς ἑπομένας.

Ἐὰν ἕως τῆς ὥρας ταύτης ὅλος σχεδὸν ὁ κόσμος παραπονεῖται κατὰ τῶν αἰσθήσεων, χαρακτηρίζει αὐτὰς ὡς πηγὴν ἐσφαλμένων ἀντιλήψεων καὶ ἰδεῶν καὶ ἀρνεῖται τὴν ὀρθὴν ἑκάστης ἐνέργειαν ἐν τῷ περιωρισμένῳ αὐτῆς κύκλῳ, τίς ὁ αἴτιος τούτου; Πόθεν ἄλλοθεν προέκυψεν ἡ πρόληψις αὕτη κατὰ τῆς ὁποίας διαμαρτύρεται ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη καὶ φιλοσοφία ἢ ἐκ τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν λογίων τῆς ἀρχαιότητος οἵτινες καὶ πολλοὶ καὶ ἐκ συμφώνου κατηγόρησαν τὰς αἰσθήσεις καὶ κατήγγειλαν τὰς λεγομένας πλάνας των; Στρέψατε τὸ βλέμμα πρὸς τὴν δεξιὰν καὶ τὴν ἀριστερὰν γωνίαν τῆς αἰθούσης ταύτης, ἴδετε δύο περιφανεῖς ἀνδριάντας προσφιλεῖς τοῖς πᾶσιν, ἔνθεν μὲν τὸν θεῖον τῆς Ἰωνίας ἀοιδὸν Ὅμηρον, ἔνθεν δὲ τὸν εἰς δυστυχίαν περιπεσόντα στρατηγὸν Βελισάριον. Ἀμφότεροι τυφλωθέντες ἐν τῷ γήρατι ἄγονται ὑπὸ τῶν παίδων καὶ ζῶσιν ἀπὸ τῆς κοινῆς ἐλεημοσύνης. Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι συντρίβεται ὑμῶν ἡ καρδία ἐπὶ τῇ θέᾳ καὶ ἀναμνήσει αὐτῶν. Ἀλλ' αἱ δυστυχίαι των εἶναι αὐτόχρημα μῦθοι καὶ κενὰ πλάσματα τῆς φαντασίας. Ὁ ποιήσας τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσσειαν καὶ δι' αὐτῶν τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν κόσμον πεπαιδευκὼς δὲν ἦτο ἀόμματος ἀλλ' ἔβλεπεν ἀπ' ἐναντίας πάνυ ἀκριβῶς ὅσα περιέγραψεν πρόσωπα καὶ πράγματα· καὶ ὁ Βελισάριος δὲ ἐξέπιε μὲν τὸ ποτήριον τῶν μεγαλειτέρων ἐπὶ γῆς πικριῶν, ἀλλ' οὔτε τυφλὸς ἐγένετο οὐδὲ περιέστη εἰς τὴν ἐσχάτην ἀθλιότητα εἰς ἣν συνήθως παρίσταται ὑπὸ τῶν ζωγράφων καὶ τῶν ἱστορικῶν. Ἀλλὰ πῶς ἐπιστεύθησαν αἱ ψευδεῖς αὗται παραδόσεις: Ἀνεγράφησαν ὑπὸ ἀκριτῶν καὶ εὐερέθιστον ἐχόντων τὴν φαντασίαν ἱστοριογράφων, ἐποιοποιήθησαν ὑπὸ ποιητῶν, μυθιστοριογράφων καὶ καλλιτεχνῶν, οὐχὶ διότι ἦσαν ἀληθεῖς, ἀλλὰ διότι συνεκίνουν εἰς οἶκτον. Ὁ τυφλὸς ἐπαίτης ὁ ὑπὸ μόνου τοῦ κυνός του ὁδηγούμενος, ὁ ἀπὸ

τῶν κόπων τῆς ἡμέρας ἐν τῇ καλύβῃ του ἀναπαυόμενος γεωργὸς ἀσπάζονται ἀμφότεροι τὸ πιστὸν τοῦτο ζῶον ἀναφωνοῦντες «ὁποῖος νοῦς ὑπάρχει ἐν τοῖς κυσί· ἡ λαλιὰ μόνη ἐλλείπει αὐτοῖς». Ἄλλοι τοὐναντίον εἰς τὸ ἀντίθετον περιπίπτοντες ἄκρον ἀμφιβάλλουσιν ἐὰν τὰ ζῶα ἔχουσι καθόλου ψυχήν, ἐὰν ψυχὴν πρέπῃ νὰ ὀνομάσωμεν πᾶν ὅ,τι γινώσκει, αἰσθάνεται καὶ ἀγαπᾷ. Πόθεν ἐπήγασεν ἡ κοινοτάτη ἰδέα ὅτι τὰ ζῶα εἶναι ἄμοιρα ψυχῆς; Τὴν ἰδέαν ταύτην ὑπεκίνησε μὲν πρῶτον ὁ Καρτέσιος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν, ἀπεδέξατο δὲ μετὰ χαρᾶς καὶ περιέθαλψεν ἡ ὑπερφιλαυτία τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες ἄσμενοι ἀντιποιοῦνται τοῦ προνομίου τῆς διανοίας· τελευταῖον ἐκράτυνεν αὐτὴν καὶ ἡ δειλία τῆς πίστεως, ἥτις φοβεῖται νὰ ἀποδεχθῇ ἐν τῷ κόσμῳ ἕνα ἀπέραντον ἀριθμὸν ψυχῶν, ὡσανεὶ δῆθεν αἱ κατώτεραι καὶ φθαρταὶ αὗται ψυχαὶ ἦσαν ἄξιαι νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὰς ἡμετέρας ψυχὰς τὰς πνευματικὰς καὶ ἀθανάτους!

Δὲν ἀγνοεῖτε βεβαίως τὰς πολυθρυλήτους γενεθλιαλογίας καὶ τὰς ἄλλας ἀστρολογικὰς δεισιδαιμονίας. Ἡ ἀγαθὴ ἢ κακὴ μοῖρα τῶν ἀρτιγεννήτων βρεφῶν ἡρμηνεύοντο ἐκ τοῦ *ὡροσκοπίου*τῶν, ὡς ἔλεγον οἱ παλαιοὶ, ταυτέστιν ἐκ τῆς θέσεως ἣν εἶχον οἱ ἀστέρες κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς γεννήσεως αὐτῶν. Τὴν μοῖραν αὐτῶν προέλεγεν ὁ ἀστρονόμος, ὁ ἀστρολόγος, ἢ ὁ μάντις παρατηρῶν τὴν τοῦ δεῖνος ἢ δεῖνος ἀστέρος θέσιν, ἥτις οὐδὲν ἔχει κοινὸν πρὸς τὰς πράξεις καὶ τὰς περιπετείας τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ πλάνη αὕτη, ἐπινοηθεῖσα πρῶτον ὑπὸ τῶν ἐν Βαβυλωνίᾳ Χαλδαίων, ἐπεκυρώθη ἀκολούθως ὑπὸ τῶν κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα Ἰουδαίων καὶ Ἀράβων ἀστρολόγων καὶ ἕως τῆς σήμερον πιστεύεται παρὰ τῶν ζητούντων νὰ μάθωσι τὴν τύχην των. Τίς δὲν πιστεύει καὶ σήμερον ὅτι ἡ σελήνη κατ' ἐξοχὴν συντελεῖ τὰ μέγιστα εἰς τὴν εὐδίαν καὶ τὸν χειμῶνα; Τὴν ἰδέαν ταύτην, ἣν ἀνεσκεύασεν ἡ νεωτέρα τῆς φύσεως ἐπιστήμη, ἐφαντάσθησαν καὶ διέδοσαν οἱ ἀρχαιότεροι φυσιοδίφαι, οἵτινες δικαίως ὑπολαμβάνονται αἴτιοι τῆς πλάνης. Ἡ περὶ τῶν τεσσάρων στοιχείων θεωρία εἶναι ἐπινόημα τῶν ἀρχαίων ἐν Ἑλλάδι φυσιολόγων καὶ ἰδίως τοῦ Ἐμπεδοκλέους. Βλέπετε λοιπὸν ὅτι σήμερον ἡ ἐπιστήμη ἀποκαλεῖ πρόληψιν καὶ δημοτικὴν πλάνην ὅ,τι ἄλλοτε αὐτὴ ὡμολόγησε καὶ ἐκήρυξεν ὡς ἀληθὲς ἢ τοὐλάχιστον πιθανόν.

Περιττὸν κρίνω νὰ ἐνδιατρίψω μακρότερον εἰς τὰς ἀδυναμίας τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας. Ὁ κακολογῶν τὴν ἐπιστήμην κακολογεῖ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα καὶ ἐξυβρίζει ἑαυτόν. Λυσιτελέστερον νομίζω νὰ καταδείξω τὴν πρόοδον τῆς ἐπιστήμης καὶ νὰ παραστήσω ὑμῖν εἰκόνα τῶν προλήψεων αἵτινες πρότερον μὲν ἐπεκράτησαν, νῦν δὲ ἢ τελείως ἐξηφανίσθησαν ἢ θὰ ἐκλίπωσιν ὅσον οὔπω τοὐλάχιστον παρὰ τοῖς πεπολιτισμένοις ἔθνεσι, τὰ ὁποῖα, ὑπὸ τοῦ φωτὸς τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης ὁδηγούμενα, πορεύονται τὴν εὑρεῖαν ὁδὸν τοῦ χριστιανισμοῦ.

Κατὰ τὴν παρελθοῦσαν ἑκατονταετηρίδα ἐπεχείρησε νὰ συντάξῃ κατάλογον τῶν δημοτικῶν προλήψεων ὁ περιφανέστατος Ἄγγλος ἰατρὸς Θωμᾶς Βράουν· ὁ σοφὸς ἀνὴρ περιορισθεὶς εἰς μόνας τὰς προλήψεις τὰς συνεχομένας μετὰ τῆς φυσικῆς ἱστορίας, συνέταξε δίτομον πόνημα ἐκ χιλίων σελίδων. Ἐγὼ βεβαίως δὲν προτίθεμαι ἐνταῦθα νὰ ἀναπληρώσω τὰ ἐκείνῳ ἐλλείποντα. Ἀρκοῦμαι ἁπλῶς νὰ ἀναφέρω τινὰς ἐκ τῶν λησμονηθεισῶν ἤδη καὶ καταγελάστων προλήψεων ἵνα πείσω ὑμᾶς ὅτι τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, μεθ' ὅλον τὸν περιορισμὸν καὶ τὰς ἀτελείας του, βαίνει πάντοτε ἐπὶ τὰ πρόσω ἀπαλλασσόμενον βαθμηδὸν ἀπὸ τῶν ἐσφαλμένων θεωριῶν αἵτινες ἔβλαψαν τὰ μέγιστα τὸν ἠθικὸν καὶ κοινωνικὸν βίον τῆς ἀνθρωπότητος. Πολὺν χρόνον λ.χ. ἐπιστεύετο ὅτι ἡ τῶν ἀστέρων φύσις ἦτο ἀδιάφθορος, ἕως οὗ αἱ ἀνακαλυφθεῖσαι ἐν τῷ ἡλίῳ κηλίδες ἀνέτρεψαν διὰ παντὸς τὴν παναρχαίαν ταύτην ὑπόθεσιν. Ἅμα τῇ πρώτῃ ἀρχῇ τῆς ἀστρονομίας καθιερώθη, ἡ ἔτι καὶ νῦν ὑπάρχουσα συνήθεια τοῦ συνδέειν διὰ φαντασιωδῶν γραμμῶν τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ λάμποντα ἄστρα, οὕτως ὥστε νὰ ἀποτελῶνται συμπλέγματα καὶ σχήματα γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν ἀστερισμῶν ὁποῖα κατ' ἐξοχὴν εἶναι τὰ σημεῖα τοῦ ζωδιακοῦ. Τὰ σχήματα ταῦτα ἐξελέχθησαν ἀποκυήματα φαντασίας αὐθαιρέτου. Οἱ ἀστρονόμοι διαπλάσαντες αὐτὰ κατὰ τὸ δοκοῦν τοῖς ἐπέβαλον πολλάκις ὀνομασίας ἥκιστα ἁρμοζούσας. Οἱ ἄνθρωποι ἀκολούθως πιστεύσαντες ὡς ἀληθινὰ καὶ τὰ σχήματα καὶ τὰ ὀνόματα ἀπέδοσαν αὐτοῖς θαυμασίας ἀρετὰς καὶ μεγάλην τινὰ ἐπίδρασιν ἐπὶ τὸν ἀνθρώπινον βίον.—«Ὑπάρχει ἐν τῷ οὐρανῷ ἀστερισμὸς ὀνομασθεὶς ὑπό τινων ζυγὸς καὶ ὁμοιάζων πρὸς ζυγόν. Ὁ ζυγὸς εἶναι σύμβολον τῆς δικαιοσύνης· πάντες λοιπὸν οἱ ὑπὸ τὸν ἀστερισμὸν τοῦτον γεννώμενοι ἀποβαίνουσι δίκαιοι καὶ ἐπιεικεῖς». Ὅσον ἀλλόκοτοι καὶ ἂν φαίνωνται νῦν αἱ ἰδέαι αὗται ἐπιστεύθησαν ὅμως ἄλλοτε ὑπὸ πολλῶν ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων.

Μακρότατον χρόνον ἐφαντάσθησαν οἱ ἄνθρωποι τὴν μὲν γῆν ἀκίνητον ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ κόσμου, ὅλον δὲ τὸν οὐρανὸν μετὰ τῶν ἀπειροπλήθων καὶ ἀπωτάτων σφαιρῶν αὐτοῦ στρεφόμενον περὶ τὸν ἡμέτερον μικρὸν πλανήτην. Ἡ τῆς ἀστρονομίας ἐπίδοσις διέψευσε τὸ ὀνειροπόλημα τοῦτο τῆς ἀνθρωπίνης ὑπερφιλαυτίας, πάντες δὲ σήμερον καὶ οἱ ἧττον πεπολιτισμένοι ἀκούουσι τοὐλάχιστον ὅτι ἡ γῆ στρέφεται περὶ ἑαυτήν τε καὶ περὶ τὸν ἥλιον.

Ὅλα τὰ βασίλεια τῆς φύσεως παρέσχον τῷ ἀνθρώπῳ ἀφορμὴν νὰ πλάσῃ φαντασιώδεις ὑποθέσεις καὶ νὰ περιπέσῃ εἰς πλάνας. Ἐν τῷ βασιλείῳ τῶν ὀρυκτῶν λ.χ. ἐπίστευσαν οἱ σοφοὶ ὅτι ἅπαντα τὰ μέταλλα ἠδύναντο νὰ μεταβληθῶσιν εἰς χρυσὸν διά τινος ὕλης, ἧς προέκειτο ἁπλῶς νὰ ἀνευρεθῇ τὸ μυστικὸν καὶ ἦν ἀπεκάλουν λίθον φιλοσοφικόν. Καίπερ οὐδενὸς ἔχοντος τὴν συνταγὴν, ἡ θαυμαστὴ τοῦ λίθου ἐνέργεια ἦτο παραδεδεγμένη ὑπὸ πάντων, καὶ ἐκ τῶν προτέρων ἐμακαρίζετο ὁ ἀνὴρ ὅστις ἀνακαλύψας τὴν μυστηριώδη οὐσίαν ἔμελλε διὰ μόνης τῆς ἐπαφῆς του νὰ μεταποιήσῃ εἰς χρυσὸν τὸν σίδηρον, τὸν μόλυβδον, τὸν χαλκὸν καὶ τὰ ἄλλα μέταλλα. Οἱ ἀλχημισταὶ τῶν μέσων αἰώνων καὶ πολλοὶ ἡγεμόνες ὑπὸ τῆς ἐνδείας ἐνοχλούμενοι ἐνέκυψαν μετὰ πλείστου ζήλου εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ φιλοσοφικοῦ λίθου. Οἱ καθ' ἡμᾶς λόγιοι δυστυχῶς οὔτε πιστεύουσιν εἰς τὴν ὕπαρξιν αὐτοῦ οὔτε τὸν ἀναζητοῦσιν. Ἑπομένως οὐδ' ἐλπὶς ὑπάρχει ὅτι θὰ εὑρεθῇ ποτε. Τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περί τινων φυτῶν. Οἱ ἀρχαῖοι ἐνόμιζον ὅτι ἡ δάφνη ἦτο τὸ κάλλιστον ἀμυντήριον τοῦ κεραυνοῦ. Ἀπὸ τοῦ Φραγκλίνου ὅμως ἔχομεν ἡμεῖς ἀσφαλέστερα ἀλεξικέραυνα. Ἐπειδὴ σύμπασα ἡ φύσις παρέσχε τὸ ἐνδιάσημον εἰς τὰς προλήψεις καὶ εἰς τὰς πλάνας ἀρκοῦμαι καὶ ἐκ τῶν ζώων νὰ ἀναμνήσω τὰ μυθώδη ὀνόματα τῆς σφιγγὸς καὶ τοῦ φοίνικος, ὅστις ἀναγεννᾶται ἀπὸ τῆς κόνεώς του, εἶτα τὴν σαλαμάνδραν, ἥτις ἔζη ἐντὸς τοῦ πυρὸς καὶ τὸν νομισθέντα τυφλὸν ἀσπάλακα, ὅστις ἔχει μικροτάτους τοὺς ὀφθαλμούς.

Ἄφθονον ὕλην εἰκασιῶν, ὑποθέσεων καὶ μύθων παρέσχεν αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ ἱστορία του. Τίνος ἕνεκεν ἄλλοτε μὲν ἐτιμῶντο, ἔτι δὲ καὶ νῦν χαιρετίζονται οἱ πταρνιζόμενοι; Τὸ μὲν ἔθιμον ὑπάρχει εἰσέτι, τὸ δὲ αἴτιον αὐτοῦ, μεθ' ὅλων τῶν πεπαιδευμένων τὰς ἐρεύνας, διατελεῖ ἄγνωστον. Μήπως ἄρά γε ἐπεκράτησέ ποτε μεγάλη καὶ κακὴ ἐπιδημία, ἧς πρώτιστον σύμπτωμα ὑπῆρξεν ὁ πταρνισμός;

Πρὶν ἀνακαλύψῃ τὸν νέον κόσμον ὁ Κολόμβος ὅλοι ἠρνοῦντο ἐπιμόνως τὴν ὕπαρξιν τῶν ἀντιπόδων, ἀνθρώπων δηλονότι οἰκούντων εἰς μέρος γῆς πάντῃ ἀντίθετον πρὸς τὸ ἡμέτερον καὶ φαινομένων ἑπομένως ὅτι περιεπάτουν ἔχοντες τὴν κεφαλὴν ἐστραμμένην πρὸς τὰ κάτω. Τοιαύτη ἰδέα θὰ ἦτο ἴσως δυσνόητος καὶ εἰς ἡμᾶς καὶ δυσκόλως θὰ ὑπερίσχυεν ἄνευ τῶν φώτων τὰ ὁποῖα γεωγραφία καὶ φυσικὴ ἐπιχέουσιν εἰς τὰ νεώτερα ἔθνη. Ἐν ᾧ δὲ οἱ ἀρχαῖοι ἠρνοῦντο τὴν ὕπαρξιν τῶν ἀντιπόδων, ἀπεδέχοντο ἀδιστάκτως τὴν ἐν ταῖς ὑπερβορείαις χώραις ὕπαρξιν τῶν πυγμαίων, ἀνθρώπων δηλονότι ἕνα μόνον πόδα ὑψηλῶν, τῶν ὁποίων τὸ ὄνομα εἶναι σήμερον παροιμιῶδες ὥσπερ τὸ τῶν γιγάντων. Τελευταῖον ὅλα τὰ εὐρωπαϊκὰ ἔθνη ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι ἐπίστευσαν καὶ ἐπανέλαβαν τὸ πολυθρύλητον παραμύθιον τοῦ περιπλανωμένου Ἰουδαίου. Διὰ τοιαύτης σκοτίας ἐπορεύθη τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἕως οὗ βαθμηδὸν προσήγγισεν εἰς τῆς ἀληθείας τὸ φῶς. Ὑπάρχουσιν ὅμως ἄλλαι χείρονες πλάναι *ἠθικαὶ* καὶ *κοινωνικαί*, τῶν ὁποίων ἡ ἀπαλλαγὴ πρέπει νὰ ἐμποιήσῃ ἡμῖν μείζονα εὐφροσύνην. Ἀναπολήσατε εἰς τὴν μνήμην λ.χ. τὴν δουλείαν, τὴν ταπείνωσιν καὶ τὸν ἐξευτελισμὸν τῆς γυναικός· φανταισθῆτε ὅτι καὶ σήμερον παρὰ τοῖς ἀγρίοις καὶ τοῖς ἡμιαγρίοις λαοῖς ἡ γυνὴ εἶναι δούλη, ἐκδεδομένη εἰς τὴν ἀσέλγειαν καὶ τὰς ἰδιοτροπίας τοῦ ἀνδρὸς, πρὸς ὃν αὕτη εἶναι ἰσότιμος μὲν καὶ ἰσοστάσιος ἐὰν μὴ κατὰ τὴν ῥώμην, τοὐλάχιστον κατὰ τὴν διάνοιαν καὶ τὴν καρδίαν, ἀπειράκις δὲ ἀνωτέρα αὐτοῦ διὰ τὴν χάριν καὶ τὴν ἀφοσίωσιν δι' ἧς ἀναδείκνυται τὸ θέλγητρον τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἡ ψυχὴ τῆς οἰκογενείας, ἔνθα ὁ μὲν ἀνὴρ κομίζει τὰ χρειώδη, μόνη δὲ ἡ γυνὴ προστίθησι τὴν εὐφροσύνην καὶ τὴν εὐημερίαν. Ἐνθυμήθητε πρὸς τούτοις τὰς μυρίας καταχρήσεις τὰς ἐρειδομένας ἐπὶ τῆς σφαλερᾶς ἰδέας περὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, αἱ ὁποῖαι θὰ διαμείνωσιν αἰώνιον ἄνειδος εἰς τοὺς ἀποδεξαμένους αὐτὰς λαούς. Ἐνθυμήθητε τὴν ἐπάρατον δουλείαν ἣν διά τε τοῦ λόγου καὶ τῆς γραφῆς ἐδικαιολόγησαν οἱ σοφώτατοι τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν παραστήσαντες αὐτὴν ὡς θεμέλιον τῆς κοινωνίας, ἐν ᾧ πραγματικῶς αὕτη θὰ ἔφερε τὴν κοινωνίαν εἰς τὸν ὄλεθρον ἐὰν ὁ ἄνθρωπος ἔπρεπε νὰ ζήσῃ ἄλλως ἢ μετὰ τῶν αὐτῷ ὁμοίων. Χάριτι θείᾳ τὰ εἰδεχθῆ ταῦτα ἐξαμβλώματα τῆς πλάνης περιορίζονται καὶ ἐκλείπουσι βαθμηδόν· ἐλπὶς δ' ὑπάρχει ὅτι, χρόνου προϊόντος, θὰ θριαμβεύσωσι παντοχοῦ ἡ τῶν φώτων ἐπίδοσις καὶ ἡ ἐκπολιτευτικὴ δύναμις τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Μόνη ἡ προσδοκία αὕτη ἐμπνέει ἡμῖν γλυκεῖαν ἐλπίδα καὶ μεγάλην πεποίθησιν εἰς τὰς τύχας τῆς ἀνθρωπότητος.

Μὴ νομίσωμεν ὅμως διὰ τοῦτο ὅτι ζῶμεν κατὰ τὸν χρυσοῦν αἰῶνα· ὅ,τι ἡμεῖς λέγομεν περὶ τῶν προγενεστέρων αὐτὸ τοῦτο θὰ ἐπαναλάβωσιν οἱ μεταγενέστεροι περὶ ἡμῶν. Ἐλάλησα περὶ τῶν ἐξαλειφθεισῶν πλανῶν καὶ προλήψεων· ἀλλὰ μήπως ἄρά γε αὗται εἶναι ἧττον εὐάριθμοι τῶν ἐναπολειφθεισῶν ἀρχαίων καὶ τῶν ἄλλων νεωτέρων; Ὑπάρχουσι πλάναι νεώταται· ὑπάρχουσι πλάναι, αἵτινες, εἰ καὶ πρωτογενέστεραι, δὲν εἶναι ἧττον ζωηραί. Ἂς παραλίπωμεν τὰς πλάνας τὰς συνεχομένας μετὰ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς ἱστορίας, ἐπειδὴ ταύτας θὰ ἐξελέγξωσιν ἄλλοι συνάδελφοί μου καθηγηταὶ ἀξιώτεροι ἐμοῦ. Ὁ φιλότοφος ἔχει κυρίως πρὸ ὀφθαλμῶν τὰς πλάνας τὰς συνεχομένας μετὰ τῆς ἠθικῆς τάξεως, αἵτινες ἐπηρεάζουσιν εἰς τὸν πρακτικὸν βίον ἢ κλονοῦ-

σιν αὐτὰ τὰ θεμέλια τῆς κοινωνίας. Ἀς ἐξετάσωμεν κατὰ πρῶτον τὰς πλάνας τὰς βλαπτούσας τὴν ψυχὴν ἡμῶν.

Ἕπεται τὸ τέλος.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΗΛΕΦΩΝΟΥ

Συνέχεια καὶ τέλος· ἰδὲ σελ. 202.

Β'

Περιγραφὴ καὶ ἐνέργεια τοῦ τηλεφώνου.

18. Τῶν προκαταρκτικῶν γνώσεων κατληπτῶν γενομένων, ὡς ἀπαραιτήτων πρὸς *ἐντελῆ ἐξήγησιν* τοῦ τηλεφώνου,[1] ἀρχόμεθα νῦν τῆς περιγραφῆς καὶ ἐνεργείας αὐτοῦ.

Περιγραφή. Ὁ μαγνήτης BN ἐντὸς κιβωτίου κείμενος (Σχ. 16), στηρίζεται ἐπὶ ξύλου ὁριζοντίως, εἰς δὲ τῶν πόλων αὐτοῦ περιβάλλεται ὑπὸ νήματος χαλκοῦ, λίαν λεπτοῦ, περι-

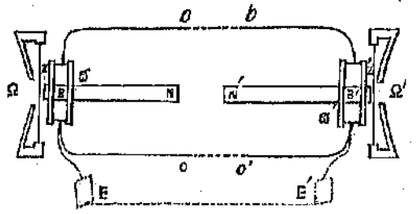

Σχ. 16

κεκαλυμμένου μὲ μέταξαν, δι' ἐπαναληπτικῶν δὲ γύρων σχηματίζει πηνίον π μικρὸν τὸ μῆκος.

Τὰ δύο πέρατα o,o τοῦ νήματος τούτου συνάπτομεν πρὸς τὰ πέρατα o',o' ἑτέρου νήματος ἐπιμηκεστάτου, διευθυνομένου ἐπὶ παραδείγματι ἐξ Ἀθηνῶν, ἔνθα κεῖται ὁ ῥηθεὶς μαγνήτης BN, εἰς Πειραιᾶ, ἔνθα ἀφικνούμενον τοῦτο περιβάλλει τὸ πέρας ἑτέρου μαγνήτου ὁμοίου, τοῦ B'N', καὶ σχηματίζει πηνίον π' περὶ τὸν πόλον αὐτοῦ, ἐκεῖθεν δὲ ἐπανερχόμενον εἰς Ἀθήνας[2] προσκολλᾶται εἰς τὸ ἕτερον πέρας o τοῦ πηνίου π καὶ οὕτως ἀποτελεῖται ἡ συνέχεια τοῦ νήματος ἀπανταχοῦ τοῦ μήκους αὐτοῦ, ἄνευ διακοπῆς, ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Πειραιᾶ καὶ ἐκ Πειραιῶς εἰς Ἀθήνας.

Ἐνώπιον τοῦ πόλου τοῦ μαγνήτου BN στηρίζεται ὀρθὸν, ἤτοι καθέτως τῷ μαγνήτῃ, ἔλασμα σιδηροῦν Z λεπτὸν, μικρὸν καὶ κυκλοτερές, ἀπέχον μὲν ἐλάχιστον ἐκ τοῦ πόλου τοῦ μαγνήτου, μὴ ἐφαπτόμενον δὲ τούτου. Παρὰ τὸ ἔλασμα τοῦτο Z ὑπάρχει χώνη, ἤτοι κοιλότης κωνικὴ, ἡ Ω, ἔχουσα τὴν κορυφὴν τοῦ κώνου ἐστραμμένην πρὸς τὸ ἔλασμα Z, τὴν δὲ βάσιν αὐτοῦ πρὸς τὰ ἔξω.

Τὸ ὅλον σύστημα, συγκείμενον ἐκ τοῦ μαγνήτου BN', τοῦ ἐλάσματος Z καὶ τοῦ κώνου Ω, εὑρίσκεται ἐγκεκλεισμένον ἐν κιβωτίῳ ἐκ ξύλου στερεοῦ (Σχ. 17), ἐξωτερικῶς ὁμοιοσχή-

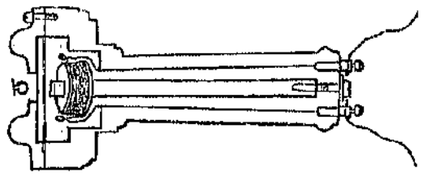

Σχ. 17

μονι πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν σύστημα.

Καὶ τὸ μὲν ἐν Ἀθήναις σύστημα, ὅταν χρησιμεύῃ πρὸς ἐξαποστολὴν εἰδήσεων εἰς Πειραιᾶ, καλεῖται *Ἀγγελιοδότης* ἢ *Ἀγγελιώτης*, τὸ δὲ ἐν Πειραιεῖ, ἐντελῶς ὅμοιον τὴν κατασκευὴν, ὅταν χρησιμεύῃ ἵνα δέχηται τὰς ἐξ Ἀθηνῶν ἀγγελίας, καλεῖται *Ἀγγελιοδόχος*, δύναται δὲ νὰ χρησιμεύσῃ ἑκάτερον τούτων καὶ ὡς ἀγγελιώτης καὶ ὡς ἀγγελιοδόχος, διότι ἑκάτερα ἐντελῶς ὅμοια τὴν κατασκευήν· τὸ δὲ μεταξὺ τῶν δύο πόλεων συνεχὲς μεταλλικὸν νῆμα ποο'π'ο'οπ καλεῖται *Ἀγγελιαφόρον νῆμα*.

19. *Ἐνέργεια.* Προκειμένου νὰ μεταβιβασθῇ ἀγγελία ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Πειραιᾶ, ὁ ἄνθρωπος τιθησι τὸ στόμα αὐτοῦ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἐκ τῆς βάσεως τοῦ κώνου Ω καὶ προφέρει καθαρῶς ἑκάστην λέξιν τῆς ἀγγελίας· ὁ δὲ ἐν Πειραιεῖ ἀκροώμενος, ἔχων ἐφηρμοσμένον καλῶς τὸ οὖς αὐτοῦ εἰς τὴν βάσιν τοῦ κώνου Ω', ἵνα μὴ παρεντίθενται ἐξωτερικοὶ ψόφοι, ἀκούει τὴν ἀγγελίαν ὡσανεὶ ὁ ἐν Ἀθήναις ὡμίλει ἐνώπιον αὐτοῦ μὲ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ φωνὴν, ὑποστᾶσαν ὅμως ἐλαχίστην καὶ ἀνεπαίσθητον ἀλλοίωσιν. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τῆς μεταβάσεως τῆς ἀγγελίας ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Πειραιᾶ, ὁ ἀγγελιώτης καὶ ὁ ἀγγελιοδόχος ἐκτελοῦσιν ἔργον τὸ ἑξῆς:

Τῆς φωνῆς ἐν Ἀθήναις φωνουμένης, ἐν τῷ κώνῳ Ω, ὁ ἀὴρ πάλλεται καὶ τίθησιν εἰς ὁμοίαν παλμικὴν κίνησιν τὸ ἔλασμα Z, καθ' ἃ εἴρηται (§ 2).

Ἐὰν ἡ φωνὴ μεγάλη, ἐντατική, οἱ παλμοὶ τοῦ ἐλάσματος Z ἔχουσι μεῖζον πλάτος ἢ ἐὰν ἡ φωνὴ ἀσθενής (§ 3).

Ἐὰν δὲ ἡ φωνὴ ὀξεῖα, οἱ παλμοὶ τοῦ ἐλάσματος Z γίνονται ταχύτεροι, ἤτοι πλείονες κατὰ δεύτερον λεπτόν (§ 3). Φωναὶ δὲ κατ' ἐλάχιστον ἀπ' ἀλλήλων διαφέρουσαι τὴν ἔντασιν, τὴν ὀξύτητα, τὴν ποιότητα κτλ. γίνονται πρόξενοι παλμῶν εἰς τὸ ἔλασμα Z διαφόρων ἐπίσης, κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς ἐνεργείας. Ἐπειδὴ δὲ οἱ παλμοὶ τοῦ ἐλάσματος Z, μὲ τὰς ἀλλοιώσεις αὐτῶν τὰς διαδοχικὰς καὶ ποικίλας, πλησιάζουσιν εἰς τὸν μαγνήτην BN τὸ ἔλασμα Z ἢ ἀπομακρύνουσιν αὐτὸ ἐκ τούτου μᾶλλον ἢ ἧττον, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ κατ' ἐλαχίστην ποσότητα, ἕπεται, κατὰ τὰ ῥηθέντα (§ 8), ὅτι μεταβολὴ τῆς ἀποστάσεως τοῦ ἐλάσματος Z ἐκ τοῦ μαγνήτου, γίνεται πρόξενος μεταβολῆς τῆς μαγνητικῆς ἐντάσεως τοῦ μαγνήτου NB, ὁπότε, κατὰ τὰ εἰρημένα (§ 9), ὡρισμένη ἔντασις μαγνητικὴ τοῦ BN γίνεται πρόξενος ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος ὡρισμένου τὴν ἔντασιν εἰς τὸ νῆμα τοῦ πηνίου π (§ 17). Ἐνὶ λόγῳ, μεταβολὴ τῆς φωνῆς συνεπιφέρει τὴν μεταβολὴν τῶν παλμῶν τοῦ ἐλάσματος Z, αὕτη δὲ τὴν τῆς ἐντάσεως τοῦ μαγνήτου BN καὶ αὕτη τέλος τὴν τοῦ ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος, οὗτινος γίνεται πρόξενος ἡ μαγνητικὴ ἐπίδρασις (§ 17).

Καὶ ταῦτα μὲν γίνονται εἰς τὸν ἐν Ἀθήναις ἀγγελιώτην, ἐξετάσωμεν δὲ νῦν τί γίνεται εἰς τὸν ἐν Πειραιεῖ ἀγγελιοδόχον.

Ἔστω ὅτι ὁ ἀποστέλλων ἐξ Ἀθηνῶν ἀγγελίαν ἔχει τὸ στόμα αὐτοῦ εἰς τὴν βάσιν τοῦ κώνου Ω καὶ ἐκβάλλει ἐν πρώτοις τὴν φωνὴν α καθαρῶς· ἐκ ταύτης ἐγείρεται κατὰ τὰ ἄνω εἰρημένα ἠλεκτρικὸν ῥεῦμα, ὅπερ διανύει ἐν ἀκαρεῖ ὅλον τὸ μῆκος τοῦ ἀγγελιαφόρου νήματος. Κατὰ τὴν διάβασιν δὲ αὐτοῦ διὰ τοῦ πηνίου π' ἐν Πειραιεῖ, ἐπιδρᾷ ἐπὶ τοῦ πόλου B' τοῦ μαγνήτου B'N' καὶ κατὰ τὰ εἰρημένα (§ 8, $B^{ον}$), αὐξάνει τὴν μαγνητικὴν ἔντασιν αὐτοῦ, ἕλκει ἑπομένως ὁ πόλος B' τὸ ἔλασμα Z' καὶ τόσῳ μᾶλλον, ὅσον ἡ αὔξησις τῆς ἐντάσεως τοῦ μαγνητισμοῦ ὑπῆρξε μείζων.

Ἤδη δὲ ἐκ τῆς ἕλξεως ταύτης τοῦ ἐλάσματος Z' καὶ τῆς ἐπανόδου τούτου ὡς ἐλαστικοῦ εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ θέσιν μετὰ τὴν διάβασιν τοῦ ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος, προέρχεται εἰς τὸν περιβάλλοντα τὸ ἔλασμα ἀέρα παλμικὴ κίνησις ὁμοία τῇ τοῦ ἐλάσματος Z, ἥτις διαδίδεται ἀκριβῶς καὶ οἵα ὑπάρχει, εἰς τὸ τυμπανόφραγμα τοῦ ὠτὸς (§ 2), ὅπερ ἔχει ἐπερειδόμενον εἰς τὴν βάσιν τοῦ κώνου Ω' ὁ ἐν Πειραιεῖ δεχόμενος τὴν ἀγγελίαν ἄνθρωπος καὶ ἀκούει τὴν φωνὴν α. Καὶ ἂν μὲν ἐφώνησεν ὁ ἐν Ἀθήναις τὴν φωνὴν α μεγάλως, ἤτοι ἐντατικῶς, ὥστε προῆλθε πλάτος μέγα εἰς τοὺς παλμοὺς τοῦ ἐλάσματος Z, ὁ ἐν Πειραιεῖ ἀκούει τὴν φωνὴν α ἐντατικὴν, ἐὰν δὲ ἐφώνησεν αὐτὴν ἀσθενῶς, τὸ προελθὸν εἰς τοὺς παλμοὺς πλάτος ὑπῆρξε μικρὸν καὶ ἑπομένως ἀκούει ταύτην ἀσθενῆ. Ἐὰν δὲ ὀξεῖαν τὴν φωνὴν α ἐφώνησεν ἐν Ἀθήναις, ὀξεῖα ἐπίσης ἀκούεται αὕτη καὶ ἐν Πειραιεῖ, τῶν δύο ἐλασμάτων Z καὶ Z' παλλομένων ἀκριβῶς κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, τελούντων ἴσους παλμοὺς εἰς ἴσους χρόνους, ἤτοι σχηματιζόντων ταυτοηχίαν [unisson].

Ἐὰν δὲ ὁ ἐν Ἀθήναις φωνῇ διαδοχικὰς φωνὰς καθαρὰς καὶ βραδέως, οἷον τὴν λέξιν *Θεὸς*, τὰ διαδοχικῶς διερχόμενα ῥεύματα, διαφέροντα ἀπ' ἀλλήλων, ἐγείρουσι διαδοχικοὺς παλμοὺς εἰς τὸ ἐν Πειραιεῖ ἔλασμα Z' διαφέροντας ἐπίσης, ὁμοίους δὲ πρὸς τοὺς τοῦ ἐλάσματος Z· διὰ ταῦτα οἱ παλμοὶ τοῦ ἐλάσματος Z', διαδιδόμενοι εἰς τὸν περιβάλλοντα ἀέρα ὅμοιοι κατὰ πάντα πρὸς τοὺς τοῦ Z, γίνονται πρόξενοι παλμῶν ὁμοίων εἰς τὸ τυμπανόφραγμα τοῦ ὠτὸς τοῦ ἀκροωμένου, ἐξ ὧν καθίσταται αὐτῷ ἀκουστὴ ἡ λέξις *Θεὸς*, ἔχουσα ἀναγκαίως τὸν ἰδιάζοντα χαρακτῆρα τῆς φωνῆς ἐκείνου, ὅστις ἐφώνησεν αὐτήν.

Εἰς τὴν ἐνέργειαν ταύτην παρατηροῦμεν ὅτι ὡρισμένοι παλμοὶ τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐλάσματος Z, γίνονται πρόξενοι ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος ὡρισμένου, τοῦτο δὲ γίνεται πρόξενον παλμῶν *ἐντελῶς ὁμοίων* εἰς τὸ ἔλασμα Z'· οἱ παλμοὶ λοιπὸν τοῦ ἐλάσματος Z εἰσὶν αἴτιον ἐν Ἀθήναις, οἱ παλμοὶ δὲ τοῦ ἐλάσματος Z' εἰσὶν ἀποτέλεσμα ἐν Πειραιεῖ. Τῶν ἐλασμάτων Z καὶ Z' τελούντων τοὺς αὐτοὺς παλμοὺς κατὰ δεύτερον λεπτὸν καὶ ταυτοηχούντων, οὐδόλως παράδοξον ἀναπνοὴ, ὄμφξ, γέλως, συριγμὸς καὶ τὰ τοιαῦτα, νὰ γίνωνται ἀκουστὰ διὰ τοῦ τηλεφώνου καὶ ἀκριβῶς καθ' ὃν τρόπον ἐκφέρονται. Ὡσαύτως ὅταν χορδὴν τεταμένην εἰς βαθμὸν ὡρισμένον ἢ ἔλασμα ὑάλινον ὡρισμένον τὸ μέγεθος πλήξωμεν διὰ τοῦ πλήκτρου, τότε πάλλεται ὡς τὸ τυμπανόφραγμα (Σχ. 2), ἤτοι ἐκτελεῖ παλμοὺς κατὰ δεύτερον λεπτὸν ὡρισμένους, οἷον 856· ἐκ τούτων προέρχεται ἀκουστὸς ἦχος ὡρισμένος, ὁ $λ^{ξ}$, οὐδέποτε ἄλλος ὀξύτερος ἢ βαρύτερος.

Ὁ περιβάλλων πανταχόθεν τὴν χορδὴν ἢ τὸ ἔλασμα ἀὴρ πάλλεται καὶ οὗτος κατὰ πάντα ὁμοίως πρὸς τὴν χορδὴν ἢ τὸ ἔλασμα, ἤτοι ἐκτελεῖ τοὺς αὐτοὺς παλμοὺς κατὰ δεύτερον λεπτόν· τοσούτους δὲ ἐκτελεῖ καὶ τὸ ἐν Ἀθήναις σιδηροῦν ἔλασμα Z, ἂν τὸ ἔλασμα τὸ ὑάλινον ἠχοῖ ἐνώπιον τοῦ κώνου Ω· ἐπειδὴ δὲ τοσούτους παλμοὺς κατὰ δεύτερον λεπτὸν ἐκτελεῖ ἀκριβῶς καὶ τὸ ἐν Πειραιεῖ ἔλασμα Z', ἕπεται ὅτι καὶ τοῦτο ἐκβάλλει ἀναγκαίως τὸν αὐτὸν ἦχον $λ^{ξ}$, καὶ γίνεται ἀκουστὸς ἐν Πειραιεῖ.

Παρατηρητέον ὅτι τὰ ἐν τῷ τηλεφώνῳ ἐπενεργοῦντα αἴτια καθ' ἑαυτὰ μέν εἰσιν ἀσθενῆ, οἷον φωνὴ, ἀναπνοὴ, ἀὴρ, ἔλασμα, ἠλεκτρικὸν ῥεῦμα, παρέπεται δὲ τελικὸν ἀποτέλεσμα γινόμενον εἰς μεγίστην ἀπόστασιν αἰσθητὸν ἡμῖν, ἀλλ' ἐπὶ τίνος ὀργάνου; Ἐπὶ τοῦ λεπτοτάτου τὴν κατασκευὴν, καὶ σοφῶς πεποιημένου,[1] ὅπερ δὲν κατεσκεύασαν ἀνθρώπου χεῖρες, τοῦ ὠτὸς, οὗτινος ἡ μεμβράνα, ἥτις χρησιμεύει ὡς τυμπανόφραγμα, τίθεται εἰς παλμικὴν κίνησιν ὑπὸ ἀσθενεστάτης ἐξωτερικῆς ἐνεργείας, ἕνεκα τῆς τάσεως, ἣν λαμβάνει ὅταν ἀκροώμενοι προσέχωμεν τὸν νοῦν.

Παρατηρήσεις.

Α') Διὰ τοῦ ὑποβρυχίου χαλκοῦ νήματος,

1. Ἴδε περὶ ὠτὸς εἰς τὸ «Περὶ ἀέρος καὶ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ» πόνημα ἡμῶν.

1. Οἱ Γερμανοὶ δὲν ἐνέκρινον τὴν λέξιν τηλέφωνον ὡς τὰ λοιπὰ ἔθνη· τὸ οὗς αὐτῶν ἀρέσκεται εἰς τὰ ὦτα καὶ ἐκάλεσαν Fernsprecher.

2. Τὸ μῆκος τοῦ νήματος τοῦ ἐκ Πειραιῶς εἰς Ἀθήνας ἐπανερχομένου, δύναται νὰ ἀντικατασταθῇ ἡ γῆ, ὡς καὶ εἰς τὸν κοινὸν τηλέγραφον Morse, ἐμβαπτιζομένων τῶν περάτων o', o' ἐν τῇ γῇ, περατουμένων δὲ εἰς μεταλλικὰ ἐλάσματα E, E.

τοῦ κοινωνοῦντος τὴν Γαλλίαν μετὰ τῆς Ἀγγλίας, ἔχοντος μῆκος 34 χιλιάδων μέτρων μεταξὺ Saint-Margaret ἐπὶ τῆς Ἀγγλικῆς παραλίας πλησίον τῆς Douvre καὶ τῆς Sangatte πλησίον τῆς πόλεως Callais ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Γαλλίας, ἀντηλλάγησαν συνδιαλέξεις διάφοροι· διακρίνεται δὲ ὑπὸ τοῦ ἀκροωμένου καὶ τίς ὁ ὁμιλῶν, ἐκ τῆς μεταβιβαζομένης φωνῆς, γνωστῆς προηγουμένως οὔσης.

Β') Κατὰ τὰ ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ πειράματα τὸ τηλέφωνον διαβιβάζει τὴν φωνὴν καὶ ὅταν εἰς τὴν διάβασιν τοῦ ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος παρεντεθῶσι δέκα καὶ ἓξ ἄνθρωποι κρατούμενοι διὰ τῶν χειρῶν, τοῦθ' ὅπερ παρεμβάλλει μεγίστην ἀντίστασιν εἰς τὴν διάβασιν τοῦ ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος. Πειράματα τοῦ Broguet ἐν Παρισίοις ἀπέδειξαν τὸ αὐτό.

Γ') Ἐῤῥέθη μὲν ὅτι ἂν συγχρόνως διέρχωνται ἠλεκτρικὰ ῥεύματα διὰ νημάτων παρακειμένων τῷ μεταλλικῷ νήματι τοῦ τηλεφώνου, τότε δὲν μεταδίδει φράσεις εὐκρινεῖς, ἀλλὰ ψόφους ἀορίστους, νεώτερα ὅμως πειράματα, γενόμενα μεταξὺ τῆς Douvre καὶ Callais, ἐπὶ δύο ὥρας διαρκέσαντα καὶ ὑπὸ τοῦ *Bourdeaux*, μέλους τῆς ἑταιρίας τῶν ὑποθρυχίων τηλεγράφων διευθυνόμενα, ἀπέδειξαν ὅτι τὸ νῆμα τοῦ τηλεφώνου διαβιβάζει εὐκρινεῖς φράσεις ἐν ᾧ συγχρόνως διὰ τῶν λοιπῶν νημάτων τοῦ ὑποθρυχίου κάλω διέρχονται ῥεύματα ἠλεκτρικὰ τοῦ κοινοῦ τηλεγράφου Mors.

Δ') Βεβαιοῖ μὲν ὁ τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως ἠλεκτριστὴς Preece ὅτι ἤκουσεν εὐκρινῶς διὰ τοῦ τηλεφώνου ὁμιλίαν ἐξ ἀποστάσεως $51\frac{1}{2}$ χιλιομέτρων, ἀλλὰ καὶ εἰς ἔτι μείζονα ἀπόστασιν εὐδιάκριτος γίνεται. Παραδέχονται τὴν σήμερον, ὅτι εἰς ἀπόστασιν μείζονα τῶν 363 χιλιομέτρων, ἤτοι 45 φορὰς μεγαλειτέραν τῆς ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Πειραιᾶ, δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ τὸ τηλέφωνον. Ὁ χρόνος καὶ νέα πειράματα διδάξουσιν ἡμᾶς.

Ε') Οἱ χρώμενοι τῷ τηλεφώνῳ δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην νὰ ἐκμάθωσι προηγουμένως τὸν τρόπον τῆς χρήσεως, ὡς δι' ἐπιπόνου ἐργασίας προπαρασκευάζονται οἱ χρώμενοι τῷ κοινῷ τηλεγράφῳ Mors. Ἀρκεῖ νὰ προφέρωσιν εὐκρινῶς καὶ βραδέως οἱ διὰ τοῦ τηλεφώνου συνδιαλεγόμενοι. Καὶ ἄλλας μὲν ἀνάγκας ἐκπληροῖ τὸ τηλέφωνον, ἄλλας δὲ ὁ ἐν χρήσει ἠλεκτρικὸς τηλέγραφος· ἑκάτεροι ἔχουσιν ἴδια πλεονεκτήματα, τὸ δὲ τηλέφωνον δὲν ἀφίνει ἴχνη τοῦ τηλεγραφήματος, ὡς ὁ κοινὸς τηλέγραφος, κτλ.

ΣΤ') Ἡ ἐφεύρεσις τοῦ τηλεφώνου ἀνήκει δικαίως τῷ Graham Bell. Καὶ προηγήθησαν μὲν συσκευαί, δι' ὧν ἐξήρχοντο ψόφοι ἢ ἦχοι, ὡς αἱ τῶν κκ. De la Rive ἐν ἔτει 1843 καὶ Reiss ἐν ἔτει 1861, κτλ., ἔναρθρον τηλέφωνον ὅμως, μεταδίδον εἰς μεγίστην ἀπόστασιν φράσεις ἀκριβεῖς, ὁ Graham Bell ἀπὸ τοῦ 1873 ἐργαζόμενος, ἐπραγματοποίησε πρῶτος.

Ζ0. Ὁ ἄνθρωπος ἐρευνῶν τὰ ποιήματα τοῦ Δημιουργοῦ, θαυμάζει αὐτὰ καθ' ἑαυτά, ἐξαιρέτως δὲ τὴν πρόνοιαν ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως αὐτοῦ καὶ τὴν ἁπλότητα τῶν αἰτίων πρὸς παραγωγὴν πλείστων καὶ ποικίλων φυσικῶν φαινομένων. Ὑπερέχων τῶν λοιπῶν ζώων κατά τε τὸ λογικὸν καὶ τὸν διάφορον ὀργανισμὸν τοῦ σώματος αὐτοῦ, καί περ ποιηθεὶς ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ νὰ μὴ δημιουργῇ μὲν αὐτὸς ὕλην, οὐδὲ νὰ δίδῃ ζωήν, ἐμβάλλει κατὰ τὸ δοκοῦν εἰς κίνησιν ὡρισμένην, ὠφελίμην αὐτῷ, τὰ φύσει ἐπιδεκτικὰ κινήσεως.

Διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἀτμοῦ, τοῦ τηλεγράφου, τοῦ τηλεφώνου, τῆς πυξίδος, τῶν ἀλεξικεραύνων, κτλ., κατέκτησε τὴν φύσιν καὶ βασιλεύει, νόμιμος κυριάρχης αὐτῆς διὰ τοῦ νοὸς γινόμενος.

Δ. Σ. Στρογγυλος.

Η ΤΟΥ ΑΚΑΘΙΣΤΟΥ ΥΜΝΟΥ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ

Μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς πρώτης μεγάλης πολιορκίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων τῷ 626 ὁ βασιλεὺς Ἡράκλειος, ἀναλογιζόμενος μὲν τὸν ἔσχατον κίνδυνον ἐκ τοῦ ὁποίου ἀπηλλάγη τὸ ἔθνος, ἀνταποκρινόμενος δὲ εἰς τὰ αἰσθήματα τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ στρατοῦ, οἵτινες δὲν ἠγωνίσθησαν τοσοῦτον γενναίως εἰμὴ πεποιθότες εἰς τὴν προστασίαν τῆς πολιούχου Παναγίας Θεοτόκου, ἐνέκρινεν εἰς δήλωσιν ἀδίου πρὸς αὐτὴν εὐγνωμοσύνης, τὴν καθιέρωσιν τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Ἀκαθίστου Ὕμνου, ἥτις μέχρι τῆς σήμερον τελεῖται παρ' ἡμῖν τὴν παρασκευὴν τῆς Ε' ἑβδομάδος τῆς μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν προσετέθη βραδύτερον ἡ μνήμη τῶν δύο πολιορκιῶν, καθ' ἃς οἱ Ἄραβες τοσοῦτον γενναίως ἀπεκρούσθησαν ἀπὸ τῆς πρωτευούσης ἐκείνης.[1] Τίς Ἕλλην δὲν γνωρίζει τὸν ὕμνον τὸν κατὰ τὴν ἀκολουθίαν ταύτην ψαλλόμενον ἐκ διαλειμμάτων εἰς τιμὴν τῆς ἰδιαζούσης προστάτιδος τοῦ χριστεπωνύμου πληρώματος;

Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια!
Ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν, εὐχαριστήρια
Ἀναγράφω Σοι, ἡ πόλις Σοῦ, Θεοτόκε,
Ἀλλ' ὡς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον,
Ἐκ παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον,
Ἵνα κράζω Σοι χαῖρε νύμφη ἀνύμφευτε.

Τίς Ἕλλην δὲν ἀκούει κατ' ἔτος μετὰ κατανύξεως βαθείας τοὺς χαιρετισμοὺς ἐκείνους, ἐν οἷς ἡ ζωηροτέρα φαντασία καὶ ἡ εὐλαβεστέρα ἀγάπη ἐπεσώρευσαν ὅλας τὰς δυνατὰς διαδηλώσεις τῆς ἀφοσιώσεως πρὸς τὴν σώτειραν τοῦ ἔθνους ἡμῶν, καὶ τῆς βασιλείας καὶ τῆς ἐκκλησίας;

Χαῖρε, τῆς Ἐκκλησίας ὁ ἀσάλευτος πύργος·
Χαῖρε, τῆς βασιλείας τὸ ἀπόρθητον τεῖχος·
Χαῖρε, δι' ἧς ἐγείρονται τρόπαια·
Χαῖρε, δι' ἧς ἐχθροὶ καταπίπτουσιν.

Ἴσως τινὲς ἐξ ἐκείνων ὅσοι ἀξιοῦσι νὰ καθυποβάλλωσι τὰ πάντα εἰς τὴν στάθμην τῆς λεγομένης αὐστηρᾶς λογικῆς παρατηρήσωσιν, ἀφορῶντες μάλιστα εἰς τὰ παρ' ἄλλοις ἔθνεσι συμβαίνοντα, ὅτι αἱ δοξολογίαι ἐκεῖναι καὶ δεήσεις, ἧτο εὐλογώτερον ν' ἀπευθύνωνται πρὸς τὸ ὑπέρτατον Ὄν, πρὸς τὸν Παντοδύναμον Θεὸν μᾶλλον ἢ πρὸς ἕν τῶν κτισμάτων Αὐτοῦ, ἔστω τὸ κτίσμα τοῦτο καὶ αὐτὴ ἡ μήτηρ τοῦ Σωτῆρος Ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οἱ σοφοὶ οὗτοι ἄνθρωποι εἰμποροῦν νὰ εἰξεύρωσι πολλὰ πράγματα, ἀλλ' ἀγνοοῦσιν ὅτι ὀλίγοι τινὲς λόγιοι δὲν ἀποτελοῦσιν ἔθνος, ἀγνοοῦσιν ὅτι ὅλα τὰ ἔθνη δὲν ἐπλάσθησαν ὁμοιομόρφως, πρὸ πάντων δὲ ἀγνοοῦσι τὰ μυστήρια τῆς εὐπαθοῦς τῶν μεσημβρινῶν ἐθνῶν καρδίας, ὑφ' ὧν καθοδηγουμένη ἡ θρησκεία ἡμῶν ἔθετο τὴν γέφυραν ἐκείνην τὴν μετάγουσαν τοὺς ἐκ γῆς πρὸς οὐρανόν. Καὶ ἐκκαλῶ λοιπὸν τὴν κρίσιν τῆς ξηρᾶς αὐτῶν λογικῆς εἰς τὰς καρδίας ὅλων τῶν ἀναγνωστῶν μου, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, πρεσβυτέρων καὶ νεωτέρων. Τίς ἐξ ὑμῶν, ἐν ἡμέραις θλίψεων, ἐν στιγμαῖς ὀδύνης, δὲν ἐστέναξεν ἐπικαλούμενος τὸ ἅγιον τῆς μητρὸς αὐτοῦ ὄνομα; Τῆς μητρὸς, καὶ οὐχὶ ἑτέρου τινὸς τῶν φιλτάτων· διότι ἠγαπήθητε βεβαίως ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ὑπὸ τοῦ πατρός· ἠγαπήθητε ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν, τῶν συζύγων, τῶν τέκνων, τῶν φίλων· καὶ ἴσως ὑπῆρξατε τὸ ἀντικείμενον τῆς λατρείας ἐκείνης ἥτις εἶναι τὸ τρισευμωλδέστερον ἅμα καὶ τὸ μᾶλλον ἐφήμερον τῶν ἀνθρωπίνων αἰσθημάτων. Ποτὲ ὅμως, ὄχι! ποτὲ δὲν ἠγαπήθητε οὐδὲ θέλετε ἀγαπηθῆ ὅσον ὑπὸ τῆς μητρὸς ὑμῶν. Ὅλαι αἱ μελῳδίαι τῶν διαφόρων τῆς ἀγάπης εἰδῶν συναρμολογοῦνται εἰς μίαν οὐρανίωνα ἁρμονίαν ἐντὸς τῆς καρδίας τῆς μητρικῆς· καὶ ἂν ὑπάρχῃ ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης ἡ ἀγάπη περὶ ἧς ὁ Ἡσῦλος εἶπεν ὅτι εἶναι μείζων τῆς γνώσεως, μείζων τῆς ἐλπίδος, μείζων τῆς πίστεως, εἶναι ἡ ἀγάπη ἡ μητρική. Ἐκ τούτου ἡ κραυγὴ τῆς συνειδήσεως ἡμῶν ἡ ἐπικαλουμένη τὴν ἀρωγὴν ἐκείνην καὶ τὴν εὐλογίαν ἐπὶ πάσης ὑπερβαλλούσης τῆς ψυχῆς ἢ τοῦ σώματος ἀλγηδόνος. Ἀλλ' ἡ δέσποινα ἡ τὸν Σωτῆρα τῆς ἀνθρωπότητος τέξασα, ἡ μήτηρ τῆς ζωῆς, ὅπως ὀνομάζει αὐτὴν ἡ Ἐκκλησία, τί ἄλλο εἶναι ἢ ἡ πνευματικὴ ὅλου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους μήτηρ; Τί δὲ συμφωνότερον πρὸς τὰς ὁρμὰς τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας ἢ τὸ νὰ προσφεύγωμεν εἰς τὴν μεσιτείαν, τὴν προστασίαν, τὰς πρεσβείας τῆς μητρὸς ἐκείνης ἵνα εἴτε δηλώσωμεν τὴν εὐγνωμοσύνην ἡμῶν εἰς τὸ Ὑπέρτατον Ὄν, εἴτε ἐξαιτηθῶμεν τὴν παντοδύναμον αὐτοῦ ἀντίληψιν; Οἱ ἄνθρωποι τοῦ βορρᾶ, οἱ ἔχοντες τὴν λογικὴν δύναμιν κρείττονα τῆς φανταστικῆς, καὶ ὀλιγώτερον ὑποκείμενοι ὄντες εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ περὶ αὐτοὺς αἰσθητοῦ κόσμου, οὐδενὸς τῳόντι δέονται τοῦ μεσάζοντος ἵνα ἔλθωσιν εἰς σχέσιν πρὸς τὸν Θεόν. Ἀλλ' οἱ κάτοικοι τῆς μεσημβρίας, τῶν ὁποίων ζωηροτέρα μὲν εἶναι ἡ φαντασία, ἡ δὲ καρδία εὐπαθεστέρα, οὕτω πως ἐπλάσθησαν ὥστε νὰ ἔχωσι χρείαν οἰκείων τινῶν αἰσθημάτων, ἵνα δι' αὐτῶν καὶ ὡς διὰ κλίμακος, ἀναβιβασθῶσι μέχρι τοῦ Ὑπερτάτου Ὄντος. Μὴ ἐπιχειρῶμεν λοιπὸν ν' ἀνατρέψωμεν, διὰ τῆς μικρᾶς ἡμῶν σοφίας, τοὺς μεγάλους τῆς φύσεως νόμους· μὴ ἐπιβάλλωμεν χεῖρα ἱεροσύλον ἐπὶ τὰς πατρίους παραδόσεις, οἱ νήπιοι ἡμεῖς, οἱ χθὲς καὶ πρώην ψηφίσαντες ποικίλας τελετὰς καὶ δοξολογίας, αἵτινες ἄνθησαν καὶ ἀπήνθησαν ὡς ὁ χόρτος τοῦ ἀγροῦ, ὁ σήμερον ὢν καὶ αὔριον εἰς κλίβανον βαλλόμενος, ἐνῷ τὰ ἱδρύματα τῶν ἀοιδίμων ἡμῶν βασιλέων κατίσχυσαν τοσούτων αἰώνων καὶ τοσούτων πολιτικῶν μεταβολῶν! Τῳόντι, ἀφ' ἧς ἡμέρας ὁ Ἡράκλειος καθιέρωσε τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Ἀκαθίστου Ὕμνου, παρῆλθον ὑπὲρ τὰ 1200 ἔτη· τὸ ἀνατολικὸν κράτος ἠκρωτηριάσθη, διεμελίσθη, κατέπεσεν, ἀνωρθώθη, πάλιν κατέπεσεν· εἰς δὲ τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους πάλιν τραῦμά τι αὐτοῦ ἀνέκτησε τὴν πολιτικὴν ἀνεξαρτησίαν· ἀλλὰ καίτοι ἐπῆλθον ἕκτοτε τοσαῦται μεταβολαί, καίτοι παρῆλθον ἕκτοτε τοσοῦτοι αἰῶνες, μέχρι τῆς σήμερον, εἰς πᾶσαν Ἑλληνικὴν χώραν, εἰς Ἀθήνας καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν, εἰς Θεσσαλονίκην καὶ εἰς Σμύρνην, εἰς Κρήτην καὶ εἰς Χίον, τὸ ἑσπέρας τῆς παρασκευῆς τῆς Ε' ἑβδομάδος τῆς μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ἡ Ἀκολουθία τοῦ Ἀκαθίστου Ὕμνου δὲν παύει ἀναπέμπουσα πρὸς τὸν Ὕψιστον αἴνους εὐγνωμοσύνης ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, δὲν παύει ἐνοῦσα πνευματικῶς ὅ,τι διέσπασεν ἡ βία, δὲν παύει πληροῦσα τὰς καρδίας ἡμῶν ἐλπίδων περὶ αἰσιωτέρου μέλλοντος.

Κ. Παπαρρηγοπουλος.

1. Μετὰ τὴν πανωλεθρίαν τῶν Ἀράβων κατὰ τὴν δευτέραν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως (718 μ. Χ.), οἱ γενναῖοι καὶ εὐσεβεῖς κάτοικοι τῆς πόλεως ἔδραμον εἰς τοὺς ναοὺς αὐτῆς καὶ πρὸ πάντων εἰς τὸν πρωτεύοντα ναὸν τῆς ἁγίας Σοφίας ἵνα εὐχαριστήσωσι τὴν ἐν πρεσβείαις ἀκοίμητον Θεοτόκον, εἰς τὴν προστασίαν τῆς ὁποίας ἀπέδωκαν τόσῳ μᾶλλον τὴν λύτρωσιν αὐτῶν ὅσῳ ἡ πολιορκία καὶ ἤρξατο καὶ διελύθη καθ' ἣν ἡμέραν τελοῦμεν τὴν κοίμησιν τῆς ὑπεραγίας ἡμῶν Δεσποίνης καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας· ἵνα δὲ ἐκεῖ! πανηγυρίζεται· τὸ μέγα ἐκεῖνο ἄθλον, ἡ μνήμη αὐτοῦ προσετέθη εἰς τὴν τοῦ Ἀκαθίστου Ὕμνου ἀκολουθίαν.

ΚΛΑΥΔΙΟΣ ΒΕΡΝΑΡΔΟΣ

Ἡ ἐπιστημονικὴ Γαλλία ὑπέστη μίαν τῶν σπουδαιοτέρων ἀπωλειῶν κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας. Εἷς τῶν διαπρεπεστέρων αὐτῆς ἀνδρῶν, ὃν ἀτυχῶς ἀπό τινος χρόνου ἱκανῶς ἀμαυρεῖ, παραβαλλομένη πρὸς τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν, ἀπέθανε τὸν παρελθόντα φεβρουάριον, τὸ ἑξηκοστὸν πέμπτον ἄγων τῆς ἡλικίας του ἔτος. Ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Κλαυδίου Βερνάρδου ἡ φυσιο-

λογία οὐ μόνον ἐν Γαλλίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν Εὐρώπῃ στερεῖται ἑνὸς τῶν ἐξοχωτέρων αὐτῆς ἀντιπροσώπων, ὅστις κατά τινα εὐφυῆ ἀλλὰ καὶ ἀληθῆ παρατήρησιν συγχρόνου φυσιολόγου *δὲν ἦτο μόνον μέγας φυσιολόγος, ἀλλ' αὐτὴ ἡ φυσιολογία.*

Ἡ *Ἑστία*, εἰ καὶ μὴ ἔχουσα ἀξιώσεις νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὰ μυστήρια τῆς φυσιολογικῆς ἐπιστήμης, μήτε θέλουσα νὰ παρεκτραπῇ τῆς ἀποστολῆς της, συζητοῦσα ἀλλότρια τοῦ προορισμοῦ αὐτῆς ζητήματα, δὲν φρονεῖ ἐν τούτοις ἄτοπον, χάριν τῶν περιέργων αὐτῆς ἀναγνωστῶν, νὰ παράσχῃ αὐτοῖς σήμερον ἀτελῆ βιογραφικὴν σκιαγραφίαν περὶ τοῦ ἐξόχου ἀνδρὸς καὶ τοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον μετὰ τοσαύτης προήγαγεν ἐπιτυχίας ἐν τῇ ἐπιστήμῃ.

Ἡ φυσιολογία ἔλαβε κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους σπουδαίαν μεταξὺ τῶν ἐμπειρικῶν ἐπιστημῶν ἀνάπτυξιν καὶ θέσιν. Ἀφ' ὅτου τὸ νεώτερον πνεῦμα ἐν τῇ ριζικῇ αὐτοῦ ἀντιδράσει κατὰ τοῦ μέχρις ἐσχάτων προεξάρχοντος ἀκράτου ἐν τῇ ἐπιστήμῃ πνευματισμοῦ, ἤρξατο ὅλως ἀντίθετον πορείαν ἐν τῇ ἐρεύνῃ, ἡ φυσιολογία ἀποτελεῖ ἓν τῶν σπουδαιοτέρων καὶ μᾶλλον ἐνδιαφερόντων θεμάτων τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης. Καὶ σήμερον, ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ τοῦ θριαμβεύοντος ὑλισμοῦ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ, μετὰ τὰς καταπληκτικὰς προόδους τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἀξιοῖ οὐ μόνον νὰ καταλάβῃ ἐφάμιλλον θέσιν παρὰ τῇ φιλοσοφίᾳ, ἀλλὰ καὶ ν' ἀντικαταστήσῃ αὐτήν. Πρό τινος ἤδη χρόνου ἀπὸ τῶν σκοτεινῶν αὐτῆς ἐργαστηρίων ἠκούσθη ἡ φωνή, ὅτι δὲν ὑπάρχει πλέον φιλοσοφία, ὅτι ἡ ἐπιστήμη οὐδὲν δικαιοῦται ν' ἀποδέχηται, τὸ ὁποῖον ἐμπειρικῶς καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων δὲν εἶναι ἀποδεδειγμένον, ὅτι ἡ φιλοσοφία, ἡ μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης οἰκοδομοῦσα δῆθεν τὰ συμπεράσματα αὐτῆς ἐπὶ ἁπλῶν ὑποθέσεων, ἀποτυχοῦσα τοῦ προορισμοῦ, ἂν διεκδικεῖ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ὀφείλει ν' ἀποσυρθῇ εὐσχήμως τῆς ἐπιστημονικῆς πάλης, παραχωροῦσα τὸν θαλλὸν τῆς νίκης καὶ τὰ σκῆπτρα τῆς ἀρχῆς εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας. Εἷς τῶν σπουδαιοτέρων ἀντιπροσώπων τῆς νέας ταύτης τάσεως, ὁ Λουδοβίκος *Feuerbach*, ῥητῶς ἤδη διετύπωσε τὸν ἀκόλουθον ἀφορισμὸν κατὰ τῆς θεωρητικῆς φιλοσοφίας: «Ἅπασαι αἱ ἀφῃρημέναι ἐπιστῆμαι καθιστῶσι τὸν ἄνθρωπον ἀνάπηρον· *μόναι* δὲ αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι ἐπανορθοῦσιν αὐτὸν καθ' ὁλοκληρίαν, αἱ ἀντικείμενον ἔχουσαι τὸν ἄνθρωπον τέλειον μετὰ τῶν δυνάμεων αὐτοῦ τελείων.» Ἐν τῷ δόγματι τούτῳ συνοψίζονται σήμερον αἱ ἀρχαὶ τῆς ὑλιστικῆς φιλοσοφίας ἐν Γερμανίᾳ, τῆς ἐμπειρικῆς ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ τῆς θετικῆς ἐν Γαλλίᾳ. Ἀναγράφομεν ἁπλῶς τὰς δοξασίας ταύτας, ἀποφεύγοντες τὰς ἐπὶ τούτων συζητήσεις, ἥκιστα ἴσως ἐνδιαφερούσας τοὺς πλείονας τῶν ἀναγνωστῶν τῆς *Ἑστίας*.

Ἡ φυσιολογία, οἵα διετυπώθη κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους, *ἐμπειρική*, χρονολογεῖται ἤδη ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος· οἱ Ἕλληνες δὲν ἔμειναν ἀδιάφοροι εἰς τὰ μυστήρια τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς καθ' ὁλοκληρίαν· ὁ Γαληνὸς (131 π. Χ.), τρόφιμος τῆς ἀλεξανδρινῆς σχολῆς, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ πατὴρ τῆς ἐμπειρικῆς φυσιολογίας. Ἀλλ' ἡ ἐπιστήμη αὕτη κατὰ πρῶτον ἄρχεται ἀναπτυσσομένη ἐν τῇ ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ μετὰ τὴν *ἀναγέννησιν* τῶν ἐπιστημῶν. Ὁ *Harvey* ἐν ἔτει 1619 ἐδίδαξε τὴν κυκλοφορίαν τοῦ αἵματος, ὕστερον δὲ ὁ *Malpigi* πρῶτος διὰ πειραμάτων κατέδειξε τὴν ὀρθότητα τῶν διισχυρισμῶν τοῦ *Harvey*.

Ἀλλ' αἱ θεωρίαι ἀμφοτέρων τούτων ἔχουσί τι εἰσέτι τὸ προφητικὸν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ· δύνανται νὰ θεωρηθῶσι μᾶλλον ὡς εὐφυεῖς ἀλλ' ἀληθεῖς ὑποθέσεις, ἢ ὡς ἐμπειρικαὶ *ἀποδείξεις*· ἡ φυσιολογία λαμβάνει κατὰ πρῶτον πλήρη τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτῆς διατύπωσιν μόλις κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα ἐν Γαλλίᾳ. Δύο ἔξοχοι ἄνδρες, ὁ *Bichat* καὶ ὁ *Magendie*, ἐδημιούργησαν τὴν ἐπιστήμην ταύτην, ἥτις ἦτο ἐπόμενον ν' ἀναπτυχθῇ μετὰ τὴν θαυμασίαν ἀνάπτυξιν τῶν φυσικῶν καὶ χημικῶν ἐπιστημῶν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους. Εἷς τὸν *Bichat*, νεώτατον ἀτυχῶς θανόντα, (ἦγε τὸ 32ον ἔτος τῆς ἡλικίας) ἀνήκει ἡ δόξα, ὅτι πρῶτος ἠρεύνησεν ἐπιστημονικῶς καὶ ἐμελέτησε τὰ ἄλυτα τέως μυστήρια τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, δικαίως τιμώμενος σήμερον ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ὡς ὁ πατὴρ τῆς γενικῆς ἀνατομίας καὶ τῆς ἱστολογίας καὶ τῆς φυσιολογικῆς ἀνατομίας. Περὶ δὲ τοῦ *Magendie* αὐτὸς ὁ Κλ. Βερνάρδος ἐκφράζεται κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον: «Ὁ *Magendie* ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς νεωτέρας φυσιολογίας, καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον ἐπιμένων εἰς τὴν ἀνάγκην τῶν πειραμάτων καὶ ἀντενεργῶν ἀείποτε κατὰ τῶν ὑποθέσεων καὶ τῶν ἐξηγήσεων τῶν συστημάτων. Ἦτο μόνος ἐν Εὐρώπῃ, ὁπόταν ἤρξατο τῆς διδασκαλίας ταύτης.»

Ὑπὸ τοιούτους οἰωνοὺς καὶ τοιαῦτα προηγούμενα ἐσχηματίσθη ὁ Κλαύδιος Βερνάρδος καὶ ἀνεπτύχθη ἐν τῇ ἐπιστήμῃ· ἀλλ' ὁ ἱδρυτὴς τῆς ἐμπειρικῆς φυσιολογίας δὲν ἦτο ἐμπειρικὸς καθ' ὁλοκληρίαν, ἁπλοῦς καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων μόνον παρατηρητὴς τῶν φαινομένων τοῦ βίου, ὡς ἐξέπεσε πολλάκις ἡ νεωτέρα φυσιολογία: «Ὁ ἐμπειρισμός, λέγει ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτοῦ περὶ τῶν προόδων τῆς φυσιολογίας, συντελεῖ μόνον εἰς τὴν ἐπισώρευσιν τῶν πραγμάτων, ἀλλ' οὐδέποτε εἶναι δυνατὸν νὰ δημιουργήσῃ τὴν ἐπιστήμην. Ὁ ἐμπειρικός, ὁ ἀγνοῶν τί ζητεῖ, δὲν ἐννοεῖ ἐπίσης ὅ,τι εὑρίσκει»· συμβουλὴ πολύτιμος, ἣν ὀφείλει νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν ἀείποτε ἡ φυσιολογία.

Ἐν τῷ νευρικῷ συστήματι ἔγκειται ἰδίως τὸ μυστήριον τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ· οὐδεὶς ἐμελέτησεν οὐδὲ κατενόησεν αὐτὸ κρεῖττον τοῦ Κλαυδίου Βερνάρδου ὑφ' ὅλας τῶν λειτουργιῶν αὐτοῦ τὰς ἰδιότητας. Ἐκέκτητο τὸ φυσικὸν δῶρον τοῦ παρατηρεῖν ἐν παντὶ φαινομένῳ τὸν οὐσιώδη αὐτοῦ χαρακτῆρα. Τοιουτοτρόπως πρὸς τελείαν τῆς λειτουργίας τῶν νεύρων κατανόησιν, δὲν περιωρίζετο νὰ σπουδάζῃ αὐτὰ ἐν τῇ κανονικῇ αὐτῶν καταστάσει, μετεχειρίζετο ἐπ' αὐτῶν τὴν ἐνέργειαν δηλητηρίων καταλλήλων, ὅπως μεταβάλωσιν αὐτὰ καὶ καταστρέψωσιν. Ἡ νόσος ἀπεκάλυπτεν αὐτῷ τὸ μυστήριον τῆς ὑγείας· ὁ δὲ θάνατος τὸ μυστήριον τῆς ζωῆς.

Οὐδεὶς ἀνέλυσε καὶ ἐμελέτησεν ἐπιτυχέστερον τοῦ Κλαυδίου Βερνάρδου τὰ φαινόμενα τῆς νευρικῆς ζωῆς. Ἡ ἀνάγνωσις τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ εἶναι ἀείποτε πολύτιμος διὰ τοὺς ἐνασχολουμένους περὶ τὰ ψυχολογικὰ ζητήματα. Ὑπάρχει στενὴ σχέσις μεταξὺ τῶν ψυχικῶν φαινομένων καὶ τῶν φαινομένων τοῦ σώματος· ὅπως κατανοήσωμεν ἀμφότερα, ὀφείλομεν νὰ μελετήσωμεν αὐτὰ ἀναλόγως· ἡ δ' ἀποκλειστικὴ αὐτῶν μελέτη ἄγει ἀναγκαίως εἰς μονομερῆ, συνεπῶς καὶ ψευδῆ συμπεράσματα. Ὅπως ἡ ἀρχαιοτέρα ψυχολογία, ἥκιστα λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν τὰ φαινόμενα τοῦ σώματος, παρεξετράπη πολλάκις εἰς ψευδεῖς θεωρίας, οὕτω καὶ ἡ σύγχρονος φυσιολογία, ἐπηρεαζομένη ὑπὸ τοῦ ὑλισμοῦ, ζητοῦσα νὰ ὑπαγάγῃ τὰ ψυχικὰ φαινόμενα εἰς καθαρὰς καὶ ἀποκλειστικὰς ἐνεργείας τοῦ σώματος, οὐδέποτε θέλει δυνηθῇ νὰ ἐπιλύσῃ τὰ καθ' ἑκάστην πρὸ ἡμῶν παριστάμενα προβλήματα τοῦ ψυχικοῦ βίου μόνον διὰ τῆς ἀνατομικῆς μαχαίρας. Ἡ ἀμοιβαία λοιπὸν πάλη μεταξὺ ψυχολογίας καὶ φυσιολογίας ἀντὶ νὰ ἐπιλύσῃ ὁριστικῶς τὰ ἐκκρεμῆ μεταξὺ αὐτῶν ζητήματα, τοὐναντίον θέλει ἐπιχύσει τὸ χάος καὶ τὴν σύγχυσιν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ὡς ἀτυχῶς συμβαίνει σήμερον κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον. Ἡ φυσιολογία ὀφείλει νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν ἀείποτε τοὺς λόγους τούτους ἑνὸς τῶν μεγίστων χημικῶν τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, τοῦ Ἰούστου *von Liebig*: «Τὰ φαινόμενα τοῦ ἀνωτέρου πνευματικοῦ βίου δὲν δύνανται ἐν τῇ ἐνεστώσῃ τῆς ἐπιστήμης καταστάσει ν' ἀποδοθῶσιν εἰς τὰ πρῶτα αὐτῶν αἴτια. Οὐδὲν πλέον περὶ αὐτῶν οἴδαμεν ἢ ὅτι ὑπάρχουσιν· ἀποδίδομεν δ' εἰς αὐτὰ ἄὑλόν τινα ἐνέργειαν»· ἀλλὰ καὶ ἡ ψυχολογία, ὅπως μὴ ἀπατᾶται εἰς τὰ συμπεράσματά της, ὀφείλει νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν καὶ νὰ μελετᾷ τὰ πορίσματα τῆς φυσιολογίας.

Τὴν ποθητὴν ταύτην μέσην ὁδὸν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ δὲν ἠδυνήθη ν' ἀκολουθήσῃ καθ' ὁλοκληρίαν ὁ Κλαύδιος Βερνάρδος· δὲν κατώρθωσε ν' ἀποσπασθῇ ἐντελῶς τῶν ἀρχουσῶν θεωριῶν τῆς ἐποχῆς του. Ἀλλ' οὐχ ἧττον τὸ ἔργον αὐτοῦ ὑπῆρξε γόνιμον· ἀπόκειται δὲ εἰς τὴν ἐπερχομένην γενεάν, ὅπως δρέπουσα τὴν συγκομιδὴν τῆς ἐργασίας τοῦ μεγάλου φυσιολόγου, συνεχίσῃ αὐτὴν κατ' ἀρχὰς δικαιοτέρας καὶ λυσιτελεστέρας τῇ καθόλου ἐπιστήμῃ.

Καὶ ὡς συγγραφεὺς καὶ ὡς διδάσκαλος ὁ Κλαύδιος Βερνάρδος ὑπῆρξε γονιμώτατος· ἀλλ' ἡ φήμη αὐτοῦ ὡς ἐπιστήμονος ἦτο περιωρισμένη ἐντὸς τοῦ στενοῦ κύκλου τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ὁμοτέχνων· μόνον δὲ μετὰ τὴν δημοσίευσιν ἄρθρων τινῶν ἐν τῇ *Ἐπιθεωρήσει τῶν Δύο κόσμων* ἤρξατο καθιστάμενος γνωστότερος ἐν εὐρυτέροις κύκλοις· καὶ τέλος «Ἔκθεσίς τις περὶ τῶν προόδων καὶ τῆς πορείας τῆς γενικῆς φυσιολογίας ἐν Γαλλίᾳ» ἐπέσπασεν ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν προσοχὴν καὶ τὴν ὑπόληψιν τοῦ μεγάλου εὐρωπαϊκοῦ δημοσίου. «Ἡ μεγάλη αὕτη ἔκθεσις, λέγει τις τῶν περὶ αὐτοῦ κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας γραψάντων, ὑπῆρξεν οἱονεὶ ἀποκάλυψις διὰ τὸ μέγα ἐκεῖνο δημόσιον, τὸ ὁποῖον ἐπιθυμεῖ νὰ γνωρίζῃ μόνον τὰ μεγάλα συμπεράσματα τῆς ἐπιστήμης, καὶ τὸ ὁποῖον ἀρέσκεται εἰς αὐτήν, μόνον καθ' ὅσον αὕτη ἔχει σχέσιν πρὸς τὰς καθολικὰς ἡμῶν συλλήψεις περὶ τοῦ σχεδίου τοῦ σύμπαντος καὶ περὶ τῶν ἐργαζομένων δυνάμεων ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς ἀνθρωπότητος.»

Ὁ Κλαύδιος Βερνάρδος καταλέγετο δικαίως μεταξὺ τῶν πρώτων φυσιολόγων τῆς ἐποχῆς ἡμῶν, τοσοῦτον πλουσίας ἤδη ἐπὶ ἐξόχοις τῆς φυσιολογίας ἀντιπροσώποις. Σεμνὸς καὶ ἀληθὴς σοφός, ἀπέριττος, ἀφωσιωμένος εἰς τὴν ἐπιστήμην, εἰργάζετο μέχρι τῶν τελευταίων στιγμῶν τῆς ζωῆς του, μέχρις οὗ ὁ θάνατος, τοῦ ὁποίου τὸ μυστήριον τοσάκις ἀπησχόλησε τὰς σκέψεις του, ἀπεκαλύφθη αὐτῷ ἐν ὅλῃ τῇ ἀληθείᾳ καὶ πραγματικότητι.

Ἡ πνευματικὴ δόξα ἑνὸς ἔθνους εἶναι ἡ μεγίστη δόξα, ἐφ' ᾗ τοῦτο δύναται νὰ ἐγκαυχηθῇ· ἡ Γαλλία ἀπεδείκνυε τοῦτο, κηδεύουσα τὸν πρῶτον τῶν συγχρόνων αὐτῆς φυσιολόγων, τὸν Κλαύδιον Βερνάρδον· τιμῶσα αὐτόν, ἐτίμα τὸ ἴδιον αὐτῆς πνεῦμα.

Γνωσθέντος τοῦ θανάτου τοῦ Κλαυδίου Βερνάρδου, ὁ ὑπουργὸς τῆς ἐκπαιδεύσεως, παραστὰς ἐνώπιον τῆς συνεδριαζούσης ἀντιπροσωπείας, ἀπήγγειλε τὰ ἑπόμενα:

«Κύριοι, ἡ Γαλλία καὶ ἡ ἐπιστήμη ὑπέστησαν πρὸ μικροῦ τὴν σκληροτέραν τῶν ἀπωλειῶν.

«Ὁ Κλαύδιος Βερνάρδος ἀπέθανεν.

«Δὲν ἦτο μόνον ὁ μέγιστος τῶν φυσιολόγων τοῦ αἰῶνος, ἦτο ὡσαύτως τὸ ἐξοχώτατον ὑπόδειγμα τῆς ἀφιλοκερδείας. Οὐδέποτε παρασυρθεὶς ὑπὸ χυδαίων παθῶν, διῆλθε τὸν βίον του ἐπιδιώκων τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀνερευνῶν αὐτὴν ὑφ' ὅλας αὐτῆς τὰς ἀπόψεις.

«Τὸ ἔργον αὐτοῦ εἶναι ἡ δόξα ἡμῶν. Ἡ σοφὴ Εὐρώπη, τελοῦσα φόρον εὐγνωμοσύνης εἰς τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, πενθεῖ μεθ' ἡμῶν. Εἶναι ἐθνικὴ τιμὴ ἑνὸς τόπου ὁ σεβασμὸς πρὸς τοὺς μεγάλους αὐτοῦ ἄνδρας.

«Δὲν θέλετε ἀρνηθῆ εἰς τὸν Κλαύδιον Βερνάρνάρδον τὸ δημόσιον τῆς θλίψεως ἡμῶν μαρτύριον, ἀποδίδοντες ἅμα τῇ ἐπιστήμῃ περιφανὲς σεβασμοῦ σημεῖον καὶ ἀποδεχόμενοι τὸ νομοσχέδιον, τὸ ὁποῖον λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ προτείνω.»

Ἡ ἐθνικὴ ἀντιπροσωπεία ἐπευφημοῦσα παρεδέχθη τὸ νομοσχέδιον τοῦ ὑπουργοῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως, παρέχουσα πίστωσιν δέκα χιλιάδων φράγκων διὰ τὰ ἔξοδα τῆς κηδείας τοῦ Κλαυδίου Βερνάρδου.

Μετὰ ταῦτα ἐν τῶν σπουδαιοτέρων μελῶν τῆς συνελεύσεως ταύτης, ὁ Γαμβέτας προσέθετε τοὺς ἀκολούθους λόγους:

«Ἡ ἐπιστημονικὴ Γαλλία δύναται νὰ ἐπιδείξῃ εἰς τὸν κόσμον πολλὰ προτερήματα, πολλὰ φῶτα· ἐν τούτοις μοὶ ἐπιτρέπεται νὰ εἴπω ὅτι τὸ φῶς, τὸ ὁποῖον πρὸ μικροῦ ἐσβέσθη, δὲν θέλει ἀντικατασταθῆ.

«Ὁ Κλαύδιος Βερνάρδος ἦτο τῳόντι τὸ ἀνεγνωρισμένον μαντεῖον οὐ μόνον διὰ τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ διὰ τὴν καθόλου ἐπιστήμην, ὁ ἀσφαλέστερος ὁδηγὸς τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, ὅλος δὲ ὁ κόσμος ἀπέδιδεν αὐτῷ τὸν φόρον τοῦτον τοῦ σεβασμοῦ ἐν τῇ πάλῃ καὶ τῷ ἀγῶνι τῆς ἐπιστήμης ἄνευ διακρίσεως μερίδος, συστήματος, προσωπικοῦ πάθους.

«Αἱ τῶν φίλων καὶ συναδέλφων αὐτοῦ αὐθεντικώτεραι φωναὶ δύνανται μόναι νὰ προπαρασκευάσωσι τὴν κρίσιν τῆς ἱστορίας· ἡμεῖς χαιρετίζομεν ἁπλῶς σήμερον τὴν εἰς τὴν ἀθανασίαν εἴσοδον τοῦ Κλαυδίου Βερνάρδου.»

Ἡ ἀκαδημία τῶν ἐπιστημῶν, ἧς ἦτο ἐν τῶν ἐπιφανεστέρων μελῶν, πληροφορηθεῖσα τὸν θάνατόν του, διέκοψεν ἀμέσως τὴν συνεδρίασιν αὐτῆς εἰς ἔνδειξιν πένθους· ὡσαύτως ἡ γαλλικὴ ἀκαδημία, ἧς ἦτο ἐπίσης μέλος, δὲν συνεδρίασε κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην.

Ἡ κηδεία αὐτοῦ ὑπῆρξε μεγαλοπρεπής. Ἐν τῇ ἀπειροπληθεῖ συνοδίᾳ διεκρίνοντο ἅπαντα τὰ ἐπιστημονικὰ σωματεῖα τῶν Παρισίων, τὸ δημοτικὸν συμβούλιον τῆς πόλεως, ὡσαύτως αἱ σχολαὶ τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς ἰατρικῆς τῶν παρὰ τοὺς Παρισίους κειμένων πόλεων.

Ἐκ τῶν πολλῶν ἐπὶ τοῦ τάφου του ἐκφωνηθέντων λόγων τὸ ἀκόλουθον τεμάχιον τοῦ λόγου τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ Δουμᾶ, ἰσοβίου γραμματέως τῆς ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, εἶναι ἡ εὐγλωττοτέρα ἔκφρασις τοῦ αἰσθήματος, τὸ ὁποῖον ᾐσθάνθη ὁ ἐπιστημονικὸς κόσμος ἐν Γαλλίᾳ, ἀποχωριζόμενος τοῦ πρώτου τῶν φυσιολόγων τῆς Εὐρώπης:

«Χαῖρε, Κλαύδιε Βερνάρδε! Ἡ ἔκτακτος τῆς κηδείας σου πομπεία θέλει διδάξει ὑπὸ ποίου σεβασμοῦ περιβάλλεται σήμερον ἡ ἐπιστήμη. Ὁ σεμνὸς καὶ ἐργατικὸς βίος σου θέλει παραμείνει σωτήριον ὑπόδειγμα· ὁ ὑφ' ὁλοκλήρου λαοῦ δοξασθεὶς θάνατός σου θέλει καταστῇ δίδαγμα. Ἀπὸ τῶν κόλπων τῆς αἰωνίας ζωῆς, ἧς τὸ μυστήριον σοὶ ἀποκαλύπτεται ἀπὸ τοῦδε, ἂν ἡ μετριοφροσύνη σου ἐξίσταται ἐπὶ ταῖς ἀποδιδομέναις σοι τιμαῖς, τὸ πνεῦμά σου ἀναγνωρίζει ἑαυτὸ ἄξιον τούτων, ὁ δὲ πατριωτισμός σου ἀποδέχεται αὐτὰς ὡς ἐπαγγελίαν τοῦ μέλλοντος καὶ ὡς ἐχέγγυον τοῦ μέλλοντος μεγαλείου τῆς γαλλικῆς ἐπιστήμης.»

—

Ὁ Κλαύδιος Βερνάρδος δὲν ἦτο μόνον ἔξοχος ἐπιστήμων, ἦτο καὶ ἔξοχος χαρακτὴρ ἀρετῆς καὶ ἠθικότητος. Ἀναγινώσκομεν ἔν τινι τῶν τελευταίων φύλλων τοῦ *Νέου Ἐλευθέρου Τύπου* τῆς Βιέννης: «Μολονότι καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ βίου αὐτοῦ ἐργαζόμενος, ὁ Κλαύδιος Βερνάρδος δὲν ἦτο πλούσιος. Τοῦτο συνδέεται μετά τινος περιστάσεως, ἧς ἡ διήγησις περιποιεῖ τιμὴν εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ. Μετὰ τὸν θάνατον τῶν πλησιεστάτων αὐτοῦ συγγενῶν, παρέλαβε πλήρη χρεῶν κληρονομίαν. Ἦτο νέος καὶ ὑπεχρεώθη νὰ ἀποτίνῃ μέγα μέρος τῶν προσόδων αὐτοῦ εἰς τοὺς πιστωτὰς τῆς οἰκογενείας του. Πιστὸς εἰς τὸν λόγον του ἀπέτινε σχετικῶς σπουδαῖον χρηματικὸν ποσὸν κατ' ἔτος. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του ἐκέρδιζεν 24000 φράγκα κατ' ἔτος, ἐξ ὧν παρεχώρει τοῖς πιστωταῖς τὸ ποσὸν 10000 φράγκων. Ἐσχάτως εἷς τῶν μαθητῶν του, βλέπων αὐτὸν πάσχοντα, ἀλλ' ἀείποτε ἐργαζόμενον, εἶπεν αὐτῷ: «Διατί δὲν ἡσυχάζετε; ἀρκετὰ ἐπράξατε διὰ τὴν ἐπιστήμην.»—«Ἀγαπητὲ φίλε μου, ἀπεκρίθη ὁ Βερνάρδος, δὲν δύναμαι νὰ ἡσυχάσω μέχρι τοῦ ἔτους 1884, ὁπότε θέλει ἐξοφληθῆ καθ' ὁλοκληρίαν ἡ ὀφειλὴ τῆς οἰκογενείας μου.»

Ἀπέναντι τῆς φαεινῆς λαμπηδόνος τοῦ ἐπιστημονικοῦ μεγαλείου ὠχριᾷ ἴσως ἐν τῇ συνειδήσει πολλῶν ἡ σεμνὴ ἀλλὰ γλυκυτέρα αὕτη ἀκτὶς ἐξόχου ἰδιωτικῆς ἀρετῆς. Ἀλλ' ἡ δόξα ἐπιφανοῦς ἀνδρὸς καθίσταται πληρεστέρα καὶ τελειοτέρα, καταυγαζομένη ὑπὸ τοῦ διδύμου φωτὸς τῶν προσόντων τοῦ νοὸς καὶ τῆς καρδίας. Ὁ ἀρχαῖος κόσμος τοὐλάχιστον εὐαισθητότερος τοῦ σημερινοῦ διὰ τοιαῦτα φαινόμενα, ἤθελεν ἀνεγείρει ἀναμφιβόλως πρὸς παραδειγματισμὸν διπλοῦν ἀνδριάντα—εἰς τὸν μύστην τῆς ἐπιστήμης καὶ εἰς τὸν ἥρωα τοῦ καθήκοντος.

Κ.

Ἐν Γαλλίᾳ ὑπάρχουσι 499 χαρτοποιεῖα ἀπασχολοῦντα 27,491 ἐργάτας καὶ παράγοντα ἐτησίως χάρτην ἀξίας 105,000,000 φράγκων.

ΤΑ ΟΣΤΡΕΙΔΙΑ

Ὁ Μιχαὴλ Μονταίγνιος ἀνερώνει ἡμέραν τινὰ μετ' ἀδημονίας· «Ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς γῆς εὑρίσκεται ἐνώπιον φοβεροῦ διλήμματος, τοῦ κωλικοπόνου ἢ τῆς ἀποχῆς ὀστρειδίων.»

Τοῦτο ἠλήθευε τῷ ὄντι κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἐπικουρείου τούτου φιλοσόφου, ὅστις ἐν τούτοις ἔτρωγεν ὀστρεῖδια, προτιμῶν μᾶλλον τὸν κωλικόπονον ἢ τὴν στέρησιν αὐτῶν. Σήμερον ὅμως τὸ δίλημμα ἔπαυσεν ὑφιστάμενον χάρις εἰς τὴν πρόνοιαν ἣν πάντες λαμβάνουσι ν' ἀπέχωσι τῆς ὀστρειδοφαγίας κατὰ τοὺς θερμοὺς μῆνας τοῦ ἔτους, ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου ἢ καὶ Ὀκτωβρίου, τῆς μόνης περιόδου καθ' ἣν εἶναι ἐπιβλαβὲς τὸ ἠλίθιον τοῦτο ζῶον.

Ὀνομάσας τὰ ὀστρεῖδια ἠλίθια, σπεύδω ἐν τούτοις νὰ προσθέσω ὅτι δὲν συμμερίζομαι τὴν κοινὴν πρόληψιν, καθ' ἣν θεωροῦνται ὡς ἠλιθιώτατα ἐκ πάντων μὲν τῶν φυτῶν τὸ λάχανον, ἐκ τῶν τετραπόδων ὁ ὄνος καὶ ἐκ τῶν κατοίκων τῆς θαλάσσης τὸ ὀστρεῖδιον. Καὶ περὶ μὲν τοῦ λαχάνου, καίτοι συναισθανόμενος ὅτι ἀδικεῖται, οὐδὲν σαφὲς ἔχω ἐπιχείρημα πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτοῦ· ὁ δὲ ὄνος πλείστων ἤδη ἔτυχεν ἀπολογητῶν, ἀποδειξάντων ὅτι εἶναι εὐφυέστατον ζῶον, περὶ τοῦ ὀστρειδίου ὅμως δύναταί τις τοὐλάχιστον νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ κρίσις εἶναι ἐσπευσμένη, διότι δὲν βασίζεται ἐπὶ ἀκριβοῦς μελέτης τῶν ἰδιοτήτων τῆς καρδίας καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ μαλακίου τούτου. Ἴσως τοῦτο προῆλθε διότι ἡ φυσιογνωμία του στερεῖται, πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν, ἀρκούσης ἐκφράσεως· πλὴν δὲ τούτου ὁ φύσει φίλοικος καὶ ἐλάχιστα κοινωνικὸς χαρακτὴρ αὐτοῦ δὲν εἶναι ὁ καταλληλότερος νὰ τῷ περιποιήσῃ φίλους καὶ ζωηρὰς συμπαθείας. Ἡ στέρησις ὅμως τοιούτων συμπαθειῶν πιστεύομεν ὅτι εἶναι ἀδιάφορος εἰς τὸ ὀστρεῖδιον ὅσον ὁ καρπὸς τῆς μηλέας εἰς τὸν ἰχθύα. Ἡ δὲ ἀδιαφορία του αὕτη ἄγει ἡμᾶς ν' ἀναγνωρίσωμεν παρ' αὐτῷ τοῦτο τοὐλάχιστον τὸ προσόν, ὅτι ἐκ πάντων τῶν πλασμάτων ὅσα οἰκοῦσιν ὑπὸ τὸν θόλον τοῦ οὐρανοῦ τὸ ὀστρεῖδιον εἶναι ἴσως τὸ μᾶλλον αὔταρκες καὶ ἐλεύθερον ἀπὸ οἱασδήποτε κοινωνικῆς ἐξαρτήσεως.

Τὰ ὀστρεῖδια, ὡς γνωστὸν, οὔτε ἄρρενα εἶναι οὔτε θήλεα, οὔτε κύριοι οὔτε κυρίαι· εἶναι ἀμφότερα ταῦτα ὁμοῦ, σύζυγος καὶ συμβία, πατὴρ καὶ μήτηρ, συζῶντες ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ὀστράκου, ὡς συνεσφίγγοντο ὁ Παῦλος καὶ ἡ Βιργινία ὑπὸ τὸν θόλον τοῦ αὐτοῦ φουστανίου, ὅτε κατελήφθησαν ὑπὸ τῆς βροχῆς.

Πλὴν τούτων ἕκαστον ὀστρεῖδιον, τελείαν ἀποτελοῦν οἰκογένειαν, φέρει τὰ τέκνα ἢ μᾶλλον τὰ ᾠά του ἐν ἰδιαιτέρῳ θυλακίῳ. Τὰ ᾠὰ ταῦτα δὲν εἶναι τῇ ἀληθείᾳ μεγάλα, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου εἶναι πολλά, δύο περίπου ἑκατομμύρια, μετρηθέντα ἀνὰ ἓν ὑπὸ τῶν φυσιογράφων διὰ μικροσκοπίου καὶ μεγάλης ὑπομονῆς. Τοιούτου κάτοχον θησαυροῦ τὸ ὀστρεῖδιον περὶ τὸ μέσον τοῦ Ἰουνίου, ἡμέρας τινὰς βραδύτερον ἢ ταχύτερον κατὰ τὴν ζώνην ἣν κατοικεῖ, αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ τὸν χρησιμοποιήσῃ, συνεισφέρον κἀκεῖνο εἰς τὸν πληθυσμὸν τῆς γῆς.

Κατὰ τὴν ὥραν ταύτην διαδραματίζεται σκηνὴ ἐνθυμίζουσα τὴν τοῦ Μολιέρου, ὅτε ὁ Ἁρπαγὼν ἀποτείνεται συγχρόνως εἰς τὸν μάγειρον καὶ τὸν ἁμαξηλάτην του, οἵτινες ἀποκρίνονται ὁμοῦ ἑνὶ στόματι διὰ τὸν λόγον ὅτι ἦσαν εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος, κρατῶν διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς τὸ τηγάνιον καὶ τῆς ἄλλης τὸ μαστίγιον. Οὕτω καὶ ἐν τῷ ὀστράκῳ ἡ μήτηρ παρέχει τὰ ᾠά, εἶτα μεταβαλλομένη εἰς πατέρα παρέχει αὐτοῖς τὴν ζωτικὴν δύναμιν, ἔπειτα πάλιν ἀναλαμβάνουσα ἔργα γυναικὸς τίκτει αὐτά. Αὕτη εἶναι ἡ ἐποχή, καθ' ἣν τὸ ὀστρεῖδιον εὑρισκόμενον εἰς *ἐντιαφέρουσαν θέσιν*, παρέχει εἰς τοὺς τρώγοντας αὐτὸ τροφὴν γαλακτώδη, δύσπεπτον καὶ πρόξενον κοψιμάτων.

Ἐνταῦθα πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι τὸ ὀστρεῖδιον στερεῖται ὁλοσχερῶς μεγάλης τινος ἀρετῆς, τῆς μητρικῆς δηλ. πρὸς τὰ τέκνα στοργῆς. Ταῦτα ἅμα ὡριμάσαντα σπεύδει νὰ ῥίψῃ εἰς τὴν θάλασσαν φροντίζον περὶ τῆς τύχης αὐτῶν ὅσον καὶ περὶ τοῦ βουλγαρικοῦ ζητήματος.

Ἂν τότε παρατηρήσωμεν τὴν ὀστρειδοφόρον θάλασσαν βλέπομεν τὸ ὕδωρ θολούμενον ὑπὸ εἴδους τινος ζῶντος κονιορτοῦ, σχηματίζοντος οἱονεὶ γαλακτόχροα νέφη. Μετ' οὐ πολὺ ὅμως τὸ ὕδωρ ἀνακτᾷ τὴν φυσικὴν διαφάνειαν, τὰ νέφη διαλύονται καὶ τὰ νεαρὰ ὀστρεῖδια διασκορπίζονται κατὰ πᾶσαν διεύθυνσιν κατ' ἀρέσκειαν τῶν ἀνέμων καὶ τῶν θαλασσίων ῥευμάτων.

Τὰ νεογνὰ ἔχουσι τότε διάμετρον μόλις ἴσην πρὸς τὸ πέμπτον χιλιοστομέτρου· διὰ τὸν κάτοχον ὅμως μικροσκοπίου εἶναι ἤδη ὡραῖα πλασμάτια, ἔχοντα μακρὰν βοστρυχώδη κόμην, τέλειον μηχανισμὸν πρὸς θαλασσοπλοΐαν καὶ εὐκινησίαν ὄντως μοναδικήν. Τὰ ὕδωρα ταῦτα τῆς φύσεως μεταχειρίζονται ἐν ἀρχῇ εἰς ἀσκόπους ἑλιγμοὺς καὶ περιπλανήσεις· Ὡς πάντα τὰ πλάσματα οὕτω καὶ τὰ ὀστρεῖδια ἔχουσι ζωηρὰν νεότητα, εἰς ἣν εἶναι ἀπαραίτητοι αἱ διασκεδάσεις. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἐπέρχεται ἡ ὡριμότης τῆς ἡλικίας καὶ τότε παύουσιν αἱ τρέλλαι καὶ αἱ ἐκδρομαί. Τὰ ἀνδρωθέντα ὀστρεῖδια ἐκλέξαντα ἕκαστον κατάλληλον τόπον σκέπτονται σπουδαίως περὶ τοῦ ἀνατεθέντος αὐτοῖς προορισμοῦ, τοῦτο δὲ κατορθοῦσιν ἐντὸς διετίας, ὅτε εἶναι ἤδη ἕτοιμα νὰ ἐκπληρώσωσι τὰς βουλὰς τῆς Θείας Προνοίας, ἤτοι νὰ φαγωθῶσι.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς διετίας ταύτης ὑποβάλλονται συνήθως ἐντὸς λυκείων ἐπίτηδες ἱδρυθέντων, ἅτινα καλοῦνται ὀστρειδοκομεῖα, εἰς ἀνατροφὴν ἀναδεικνύουσαν αὐτὰ ἄξια νὰ διαπρέ-

ψωσιν ἐπὶ ἐκλεκτῆς τραπέζης καὶ νὰ ἐπιδοκιμασθῶσιν ὑπὸ καταλλήλων ἐκτιμητῶν. Ἀλλὰ καὶ αἱ πρὸς ἐπίτευξιν τῶν ἀναγκαίων πρὸς τοῦτο προσόντων θυσίαι δὲν εἶναι μικραί. Εἰς τὴν τέχνην τοῦ ὀστρειδοκόμου ἁρμόζουσι μᾶλλον ἢ εἰς πᾶσαν ἄλλην τὰ τοῦ Λουκιανοῦ, ἀφοῦ ἔχει ἀπαραίτητον ἀνάγκην *καὶ κόπου πολλοῦ, καὶ χρόνου μακροῦ καὶ δαπάνης οὐχὶ σμικρᾶς.* Ὁ ἀνατρέφων ὀστρεῖδια, ὧν τὸ κυριώτερον ἐλάττωμα εἶναι ἡ ἀπάθεια καὶ ὀκνηρία, πρέπει νὰ φροντίζῃ τακτικῶς νὰ τὰ πλύνῃ, νὰ τὰ μεταστρέφῃ, ν' ἀλλάσσῃ τὸ περιβρέχον αὐτὰ ὕδωρ καὶ μυρίας ἄλλας νὰ ἐκπληροῖ ἐργασίας οὐ μόνον παιδαγωγοῦ ἀλλὰ καὶ θαλαμηπόλου.

Ἀλλὰ πρὶν ἢ προχωρήσω πρέπει ν' ἀπαντήσω εἰς ἔνστασιν ἀναβᾶσαν βεβαίως εἰς τὰ χείλη παντὸς ὁπωσοῦν εἰδήμονος φυσιογραφίας ἀναγνώστου, ὅτε μὲ ἤκουσε μεμφόμενον ἀνωτέρω τὸ ὀστρεῖδιον ὅτι στερεῖται ἐκφραστικῆς φυσιογνωμίας. Ἡ ἔνστασις αὕτη εἶναι ἡ ἀκόλουθος :

«Πῶς θέλεις νὰ ἔχῃ τὸ ὀστρεῖδιον φυσιογνω-»μίαν καὶ ἔκφρασιν, ἀφοῦ ἀνῆκον εἰς τὴν τάξιν »τῶν ἀκεφάλων μαλακίων, δὲν ἔχει κεφαλὴν »καὶ ἑπομένως οὐδὲ πρόσωπον ;»

Τοῦτο εἶναι ἀληθέστατον· τὸ ὀστρεῖδιον ἔχει τῷ ὄντι τὸ μειονέκτημα νὰ στερῆται κεφαλῆς, ὥστε ἤθελεν εἶναι ἐπίσης ἀδύνατον τὸ νὰ καρατομηθῇ διὰ λαιμητόμου ὅσον τὸ νὰ ξυρισθῇ σπανὸς ἢ νὰ λευκανθῇ Αἰθίοψ. Τὸ πρᾶγμα θέλει φανῇ εἰς πολλοὺς ἀπίστευτον καὶ τερατῶδες· ἐν τούτοις ὅμως οὐ μόνον τὸ ὀστρεῖδιον εἶναι ἀναντιῤῥήτως ἀκέφαλον, ἀλλ' ἔχει τὴν ἔλλειψιν ταύτην κοινὴν μεθ' ὁλοκλήρου τάξεως πλασμάτων, τὰ ὁποῖα γεννῶνται, ἀναπτύσσονται καὶ εὐζωοῦσι χωρὶς οὐδέποτε νὰ αἰσθανθῶσι τὴν ἀνάγκην τῆς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μεστῆς οἰήσεως καὶ ἀνοησίας σφαίρας, ἣν οἱ ἄνθρωποι φέρουσιν ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ καλοῦσι κεφαλήν. Ἀλλ' ἂν τὸ ὀστρεῖδιον στερῆται κεφαλῆς, τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι δὲν ἔχει καὶ στόμα, τὸ ὁποῖον ἀπ' ἐναντίας εἶναι μάλιστα παρ' αὐτῷ εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμὸν εὐρύχωρον καὶ ἀνεπτυγμένον, συγκοινωνοῦν μετ' ἀπεράντου στομάχου, καὶ ἐπιτρέπον εἰς τὸ μαλάκιον τοῦτο οὐ μόνον νὰ τρώγῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ χάσκῃ, νὰ μειδιᾷ, νὰ χασμᾶται καὶ ἑπομένως νὰ ἔχῃ φυσιογνωμίαν, ἐὰν ἔκρινε τοῦτο εὔλογον.

Πάντες γνωρίζομεν ὅτι τὸ ὀστρεῖδιον ὑπόκειται εἰς ἀσθένειάν τινα, ἀνάλογον πρὸς τὴν λιθίασον τῶν ἀνθρώπων, πλὴν μόνης τῆς διαφορᾶς ὅτι ἀντὶ λίθου αὕτη παράγει μαργαρίτην· κατὰ τοῦτο τὸ ὀστρεῖδιον εἶναι ἀναντιῤῥήτως ὑπέρτερον τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ παρατηρῶν πόσον κοινὸν καὶ ἀπαραίτητον ἐπὶ πάσης τραπέζης κατήντησε σήμερον τὸ ὀστρεῖδιον ἐν Γαλλίᾳ, λέγει συγγραφεύς τις, ἤθελε κλίνει νὰ πιστεύσῃ ὅτι καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν ἦσαν ὅπως ἡμεῖς ὀστρειοδοφάγοι. Ἀλλὰ καθ' ὅσον δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἐκ τῶν περισωθέντων μνημείων τοῦ μεσαιῶνος, ἡ χρῆσις τοῦ ὀστρειδίου ἦτο ὅλως ἐξαιρετική, καὶ κατὰ τοὺς ἐπιόντας δὲ αἰῶνας οὐχὶ κοινὴ μέχρι τοῦ ἔτους 4779, ὅτε εὑρίσκομεν γενομένην μνείαν τοῦ ὀστρειδίου ἐν βασιλικῷ διατάγματι, δι' οὗ ἀπαγορεύεται ἡ βρῶσις αὐτοῦ τοῖς πιστοῖς ὑπηκόοις τοῦ βασιλέως. Εἰς τὴν μεγάλην γαλλικὴν ἐπανάστασιν ὀφείλει ἡ ἀνθρωποτόνος πλὴν ἄλλων εὐεργετημάτων καὶ τὴν κατάργησιν τοῦ διατάγματος τούτου, γενομένην τῇ προτάσει ἀντιπροσώπου ἰατροῦ τὸ ἐπάγγελμα καὶ ἑπομένως ἐνδιαφερομένου εἰς τὸν ἀκώλυτον πολυπλασιασμὸν τῆς δυσπεψίας.

Πρὶν ἐπιθέσω τέλος εἰς τὴν μελέτην ταύτην πρέπει νὰ ἐνθυμίσω τοὺς ἀναγνώστας μου ὅτι τὸ ὀστρεῖδιον εἶναι μαλάκιον κλασικώτατον. Οἱ Ἕλληνες καὶ Ῥωμαῖοι ἐθεώρουν πινάκιον ὀστρειδίων ἀναγκαῖον πρόλογον παντὸς συμποσίου ὡς τὴν ἐπίκλησιν τῆς Μούσης παντὸς ἐπικοῦ ποιήματος. Ἀντὶ δὲ νὰ ὁμοιάζωσιν ἡμᾶς κατὰ τὴν ἀχαραστίαν, οἵτινες ἀφοῦ φάγωμεν τὰ ὀστρεῖδια συκοφαντοῦμεν ἔπειτα αὐτὰ ὡς ἠλίθια, οἱ πρόγονοι ἡμῶν εὐγνωμονοῦντες ἀπεθέουν τὰ ἡδύσαρκα ταῦτα κογχύλια ἀποκαλοῦντες αὐτὰ «Ὦτα τῆς Ἀφροδίτης.» μ*

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

⁂ Τὸ εὐμετάβλητον τῶν συρμῶν εἶναι φόρος ὃν ἐπιβάλλει ἡ βιομηχανία εἰς τὴν ματαιότητα τῶν πλουσίων.

⁂ Ἡ οἰκονομία πρέπει πρὸ πάντων νὰ θεωρῆται ὡς ἀπαραίτητον προσὸν πρὸς διατήρησιν τῆς ἀνεξαρτησίας, ἧς ἄνευ καθίσταται δύσκολος ἡ διατήρησις τῆς τιμιότητος.

⁂ Πολλάκις παρετηρήθη ὅτι ζῇ τις μᾶλλον εὐχαριστημένος ἐν τῇ μοναξίᾳ ἢ ἐν τῇ κοινωνίᾳ Τοῦτο ἴσως προέρχεται ὅτι ὁ μὲν μονάζων σκέπτεται περὶ τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου τούτου, ὁ δὲ ἐν κοινωνίᾳ ζῶν περὶ τῶν ἐπ' αὐτοῦ ἀνθρώπων.

Εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν ἀντηχοῦσι μέχρι τῆς σήμερον πολλὰ ἑλληνικὰ ᾄσματα ὑπὸ τῶν ἀπογόνων τῶν αὐτόθι καταφυγόντων ἐπὶ τῆς ὀσμανικῆς κατακτήσεως Ἑλλήνων ᾀδόμενα καὶ ἐπ' ἐσχάτων ὑπὸ διαφόρων Ἰταλῶν λογίων δημοσιευθέντα καὶ σχολιασθέντα. Μεταξὺ δὲ τῶν ᾀσμάτων τούτων συγκαταλέγεται καὶ τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο καθ' ὃ μήτηρ προτρέπει τὴν κόρην της, τὴν ῥωμιοπούλα, νὰ λάβῃ σύζυγον τὸν ἀγαπήσαντα αὐτὴν Τοῦρκον· καὶ ἐπαινεῖ αὐτόν, καὶ ἀναφέρει τὰ πολύτιμα αὐτοῦ δῶρα· ἀλλ' ἡ κόρη ἀποποιεῖται λέγουσα·

Μάνα μου, μάνα μου, τὸ Τοῦρκο ἐν τὸ παίρνω
Καὶ περδικοῦλα γένομαι
Καὶ μὲ τὰ πλάγια παίρνω.

ΑΘΗΝΗΣι—ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 14.